

Registratie antibioticagebruik

Vijf private initiatieven nader bekeken

Nico Bondt

Ron Bergevoet

Martien Bokma-Bakker (Animal Sciences Group)

Miriam Koene (Centraal Veterinair Instituut)

Rapport 2009-065

Augustus 2009

Projectcode 31524

LEI Wageningen UR, Den Haag

LEI Wageningen UR kent de werkvelden:

- Internationaal beleid
- Ontwikkelingsvraagstukken
- Consument en ketens
- Sectoren en bedrijven
- Milieu, natuur en landschap
- Rurale economie en ruimtegebruik

Dit rapport maakt deel uit van het werkveld Consumenten en ketens.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit.

Foto: LEI Wageningen UR

Registratie antibioticagebruik; Vijf private initiatieven nader bekeken

Bondt, N., R.H.M. Bergevoet, M.H. Bokma-Bakker en M.G.J. Koene

Rapport 2009-065

ISBN/EAN: 978-90-8615-362-6

Prijs € 18,50 (inclusief 6% btw)

72 p., tab., bijl.

Onderzoek naar de mogelijkheden van registratie van diergeneesmiddelen-gebruik op basis van private initiatieven. Dit houdt een evaluatie in van de initiatieven voor registratie vanuit vier verschillende sectoren (varkens, vleeskuikens, vleeskalveren, rundvee) en de stichting VETbase.

Investigation into the possibilities of registering the use of veterinary medicines using private initiatives. The report comprises an evaluation of the initiatives for registration from the standpoint of four different sectors (pigs, broilers, veal calves and cattle) and the VETbase Foundation.

Bestellingen

070-3358330

publicatie.lei@wur.nl

© LEI, 2009

Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9000 gecertificeerd.

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	6
	Summary	9
1	Inleiding	12
	1.1 Aanleiding en achtergrond	12
	1.2 Onderzoeksvragen	15
	1.3 Afbakening van het onderzoek	15
	1.4 Leeswijzer	16
2	Aanpak	17
	2.1 Vaststellen van de wensen van het ministerie van LNV	17
	2.2 Vaststellen beoordelingskader ('best model') voor registratie van antibioticagebruik in diverse initiatieven	18
	2.3 Interviews	20
3	Resultaten	22
	3.1 Rundveesector	22
	3.2 Vleeskalversector	29
	3.3 Varkenssector	35
	3.4 Pluimveesector	42
	3.5 Dierenartsen/VETbase	47
4	Discussie	56
5	Conclusies en aanbevelingen	64
	Literatuur en websites	66
	Bijlagen	
	1 Interviewschema	68
	2 Geïnterviewden	72

Woord vooraf

LEI Wageningen UR heeft in opdracht van het ministerie van LNV geïnventariseerd wat de mogelijkheden zijn van een registratiesysteem van diergeneesmiddelen, op basis van diverse private initiatieven. Dit houdt een evaluatie in van de voorstellen voor diergeneesmiddelenregistratie van vier verschillende sectoren (varkens, vleeskuikens, vleeskalveren, melkvee/vleesvee), evenals een evaluatie van het VETbase-systeem. Dit onderzoek levert een bijdrage aan de verdere uitwerking en uitvoering van de private initiatieven, zodat ze optimaal kunnen bijdragen aan de realisatie van de wensen van de overheid.

We bedanken de vele bij deze initiatieven betrokken personen voor hun inbreng in de interviews en het geven van commentaar op conceptteksten. Ook bedanken we prof.dr. D.J. Mevius (Centraal Veterinair Instituut van Wageningen UR), prof.dr. B. van der Meulen (SSG-leerstoelgroep Recht en Bestuur, Wageningen Universiteit), prof.dr. K. Termeer en dr. G. Breeman (SSG-leerstoelgroep Bestuurskunde, Wageningen Universiteit) voor hun waardevolle opmerkingen.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI Wageningen UR

Samenvatting

Hoofddoel van het beleid van het ministerie van LNV op het gebied van antibiotica is vermindering van de antibioticaresistentie. Om dit te bereiken is onder meer selectief en restrictief gebruik van antibiotica in de verschillende veehouderijsectoren noodzakelijk. LNV hanteert de volgende drie daarvan afgeleide doelstellingen:

1. centrale registratie (hiermee wordt gehoor gegeven aan de motie Ormel en Waalkens d.d. 4 februari 2008);
2. inzicht in gebruik, trends en ontwikkelingen;
3. benchmarking die op de veehouderijbedrijven en bij dierenartsen leidt tot bewustwording en verantwoord antibioticagebruik.

De verwachting is dat deze afgeleide doelen in belangrijke mate zullen bijdragen aan bewustwording bij de veehouders en dierenartsen, ketens en sectoren, waardoor uiteindelijk vermindering van antibioticagebruik en van antibioticaresistentie bevorderd zullen worden.

De concrete wensen van de overheid (voorjaar 2009) zijn vertaald in een 'best model', dat wil zeggen een systeem van registratie, waarmee deze wensen optimaal kunnen worden gerealiseerd. Vervolgens is beoordeeld in hoeverre de lopende initiatieven voor registratie nu al voldoen aan de wensen zoals beschreven in dit 'best model' voor registratie van antibioticagebruik.

Centrale registratie hoeft niet te betekenen dat het ministerie van LNV de registratie beheert, dat beheer gebeurt bij voorkeur binnen de sectoren. De overheid beschouwt zo'n centrale registratie als een route die garandeert dat iedere veehouder inzicht krijgt in zijn antibioticagebruik en dit kan toetsen aan anderen (benchmarking). Voor *inzicht in gebruik* en effectieve *benchmarking* is het nodig dat gegevens van individuele bedrijven op een hoger niveau dan het individuele bedrijf verzameld worden. Dit kan bijvoorbeeld worden gerealiseerd binnen kwaliteitssystemen, op het niveau van een keten of integratie, bij een centrale sectordatabase, bij de Stichting VETbase of eventueel middels een steekproef.

Centrale registratie kan het beste worden gerealiseerd door private partijen. Binnen de private systemen kunnen individuele veehouders, ketens of sectoren door overtuigen, maken van afspraken en positieve prikkels worden aangezet tot maatregelen die leiden tot verantwoord antibioticagebruik. Door de overheid zal op een effectieve wijze aandacht moeten worden besteed aan de zoge-

naamde *free riders* om verlies van draagvlak bij de deelnemers aan de private initiatieven te voorkomen.

Conclusies

De onderzochte initiatieven maken duidelijk dat de private partijen bereid zijn om invulling te geven aan hun verantwoordelijkheid om op een verantwoorde manier met antibioticagebruik om te gaan. Private kwaliteitssystemen lijken een geschikt instrument om deze verantwoordelijkheid concreet in te vullen. In de meeste sectoren wil men in dit verband gebruiksgegevens digitaal gaan registreren om inzicht te krijgen in het gebruik en/of om te kunnen benchmarken.

De initiatieven uit de verschillende sectoren behoeven nog aanpassing om tegemoet te komen aan de wensen van het ministerie van LNV met betrekking tot registratie. Een wezenlijk onderdeel is een goede monitoring van het gebruik om vast te kunnen stellen of de uitvoering van de private initiatieven ook leidt tot daadwerkelijke verbeteringen in het antibioticagebruik. Daartoe moeten er nog afspraken worden gemaakt over het beschikbaar stellen van gegevens aan de overheid waardoor deze inzicht krijgt in het gebruik in de sectoren. De overheid zal de private partijen duidelijk moeten maken welke gegevens zij precies wil krijgen en wat er met deze gegevens gaat gebeuren. De verwachting is dat overleg tussen de sectoren en de overheid over de voorwaarden waaronder en het detailniveau waarmee gerapporteerd wordt kan resulteren in een voor alle partijen acceptabele oplossing.

Het initiatief van de varkenssector geeft, in combinatie met het initiatief van de Stichting VETbase (AUV¹, FIDIN² en KNMvD³), de meest volledige invulling aan de wensen van de overheid met betrekking tot centrale registratie en benchmarking. Men bereikt hiermee alle IKB-deelnemers en daarmee wordt een hoge dekkingsgraad gerealiseerd. Niet duidelijk is in hoeverre het initiatief van de Stichting VETbase op zichzelf kan rekenen op draagvlak bij dierenartsenpraktijken.

In de kalversector voldoen de grote integraties aan de wensen van de overheid met betrekking tot benchmarking, als de digitalisering van logboekgegevens op de kalverbedrijven en vervolgens verzameling daarvan op integratieniveau wordt gerealiseerd. Inzicht in het antibioticagebruik wordt in deze sector verkregen middels een representatieve steekproef. In 2010 zal hierover worden gerapporteerd.

¹ AUV = Dierenartsencoöperatie AUV.

² FIDIN = Belangenvereniging van Fabrikanten en Importeurs van Diergeneesmiddelen in Nederland.

³ KNMvD = Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde, organisatie van de veterinaire beroepsgroep.

Binnen de pluimveesector worden van meer dan 50% van de vleeskuiken-bedrijven gegevens centraal vastgelegd in het systeem van GD¹/VMP² en GPN.³ Men streeft naar een verdere toename van het aantal deelnemers. Uit de te ontwikkelen benchmarking zullen gegevens beschikbaar komen die door alle bedrijven in de sector gebruikt kunnen worden.

In de zuivelsector is het antibioticagebruik relatief laag. De plannen van de zuivelsector voor registratie zullen in de komende jaren verder worden uitgewerkt. Men stelt dat de registratie per 1 januari 2012 in de kwaliteitssystemen verankerd zal zijn.

Aanbevelingen

Maak als *overheid* duidelijk welke gegevens de overheid zelf nodig heeft voor inzicht in gebruik en maak duidelijk wat er met deze gegevens wel en niet gedaan gaat worden. Vervolgens kunnen met de sectoren afspraken worden gemaakt over het door de sector beschikbaar stellen van bepaalde gegevens, die inzicht geven in het gebruik. Zorg daarbij voor duidelijke uniformeringsafspraken.

Zorg als *veehouderijsectoren* voor periodieke evaluatie van de effecten van benchmarking en begeleiding, op sectorniveau, op individuele bedrijven en bij dierenartsen, en communiceer over de resultaten binnen de sector en met de samenleving.

In de rundvee-, pluimvee- en kalversector zou centrale registratie versneld kunnen worden gerealiseerd als dierenartsen logboekgegevens elektronisch aanleveren aan een centrale database binnen de sector. Bij voldoende draagvlak zou men binnen het kwaliteitssysteem een verplichting op kunnen nemen voor veehouders of dierenartsen om reeds elektronisch beschikbare gegevens over diergeneesmiddelengebruik aan te leveren voor opslag in een centrale database. VETbase of een andere 'interface' voor gegevensuitwisseling zou daarbij een rol kunnen spelen. Op die manier zou men voor een hoge dekkinggraad kunnen zorgen.

¹ GD = Gezondheidsdienst voor Dieren.

² VMP = Veterinaire Monitoring Pluimvee.

³ GPN = Gespecialiseerde Pluimveepraktijken Nederland.

Summary

Registration of antibiotics use; Five private initiatives more closely examined

The principal aim of the policy of the ministry of Agriculture, Nature and Food Quality in the field of antibiotics is the reduction of antimicrobial resistance. One of the things needed to achieve this is the selective and restrictive use of antibiotics in the different livestock sectors. The ministry pursues the following three objectives derived from this:

1. central registration (thereby implementing the Ormel and Waalkens motion of 4 February 2008);
2. gaining an insight into use, trends and developments;
3. benchmarking, which will lead to awareness and responsible antibiotics use on the livestock farms and among veterinary surgeons.

These derived objectives are expected to make an important contribution to awareness among the livestock farmers and veterinary surgeons, chains and sectors, thus ultimately promoting a reduction of antibiotics use and of antimicrobial resistance.

The concrete wishes of the government (spring 2009) have been translated into a 'best model', i.e. a system of registration, enabling these wishes to be realised to the optimum. We then considered to what extent the current registration initiatives already satisfy the wishes as described in this 'best model' for the registration of antibiotics use.

Central registration need not mean that the ministry of Agriculture, Nature and Food Quality manages the registration; the management is preferably done within the sectors. The government regards such central registration as a route that guarantees that every livestock farmer gains an insight into his antibiotics use and can test this against others (benchmarking). For insight into use and effective benchmarking it is necessary to collect data from individual farms at a higher level than the individual farm. This can be realised, for example, within quality systems, at the level of a chain or integration, from a central sector database, at the VETbase Foundation or, if necessary, on a sample basis.

Central registration can best be realised by private parties. Within the private systems individual livestock farmers, chains or sectors can be encouraged through persuasion, the making of agreements and through positive stimuli to

take measures leading to responsible antibiotics use. The government must take effective action to eliminate free riders in order to prevent loss of support from the participants in the private initiatives.

Conclusions

The initiatives investigated make clear that the private parties are ready to demonstrate their responsibility for ensuring the responsible use of antibiotics. Private quality systems appear to be a suitable instrument for giving concrete expression to this responsibility. People in most of the sectors want to record use data digitally in order to gain an insight into the use and/or to be able to benchmark it.

The initiatives from the different sectors require further adjustment in order to meet the wishes of the ministry of Agriculture, Nature and Food Quality in relation to registration. An essential element is a proper monitoring of the use in order to establish whether the implementation of the private initiatives does in fact lead to actual improvements in antibiotics use. To this end, agreement still has to be reached on making the data available to the government in order to give it an insight into the use in the different sectors. The government must make clear to the private parties precisely what data it wants to obtain and what it will do with the data. Consultation between the sectors and the government about the conditions under which, and the level detail at which, reporting takes place is expected to result in a solution that is acceptable to all the parties.

The initiative of the pig-farming sector, in combination with the initiative of the VETbase Foundation (AUV¹, FIDIN² and KNMvD³), meets most completely the wishes of the government in respect of central registration and benchmarking. This initiative reaches all IKB participants, thereby achieving a high level of cover. It is not clear to what extent the initiative of the VETbase Foundation in itself can count on support among veterinary practices.

In the veal calf sector the large integrations will satisfy the wishes of the government in respect of benchmarking if the digitisation of logbook data on the veal calf holdings and their subsequent collection is achieved at the integration level. An insight into antibiotics use is obtained in this sector through a representative sample. This will be reported on in 2010.

¹ AUV = Veterinary Surgeons Cooperative.

² FIDIN = Interest group of Manufacturers and Importers of Veterinary Medicines in the Netherlands.

³ KNMvD = Royal Dutch Veterinary Society, organisation of the veterinary profession.

Within the poultry sector the data of over 50% of the broiler holdings are centrally recorded in the GD¹/VMP² and GPN³ system. The aim is to achieve a further increase in the number of participants. Data will become available from the planned benchmarking that can be used by all the holdings in the sector.

Antibiotics use is relatively low in the dairying sector. The plans of the dairying sector for registration will be further worked out in the next few years. The intention is that registration should be anchored in the quality systems at 1 January 2012.

Recommendations

Clarify as government what data the government itself needs for an insight into use and clarify what will and what will not be done with these data. Agreements can then be made with the sectors about the making available of certain data giving an insight into use, ensuring that there are clear agreements on consistency.

Ensure as livestock sectors that there is regular evaluation of the effects of benchmarking and supervision, at the sector level, on individual holdings and among veterinary surgeons, and communicate the results within the sectors and to society.

Central registration could be accelerated in the cattle, poultry and veal calf sectors if veterinary surgeons supplied logbook data electronically to a central database within the sectors. With a sufficient basis an obligation could be incorporated within the quality system for livestock farmers or veterinary surgeons to supply already available electronic data on veterinary medicine use for storage in a central database. VETbase or another data exchange 'interface' could play a role here. In this way a high level of cover would be assured.

¹ GD = Animal Health Service.

² VMP = Veterinary Monitoring of Poultry.

³ GPN = Specialised Poultry Practices in the Netherlands.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en achtergrond

In de veehouderijsectoren en de samenleving bestaat veel belangstelling voor en zorgen over het antibioticagebruik in de veehouderij. Er zijn zorgen voor de volksgezondheid en er is politieke aandacht. De toename van antibioticagebruik, de toenemende resistentie bij kiemen in de veehouderij en de vondst van methicilline resistente *Staphylococcus aureus* (MRSA-)bacteriën bij veehouders hebben hier aan bijgedragen. Dit was onder meer aanleiding voor de leden van de Tweede Kamer Ormel en Waalkens om op 4 februari 2008 een motie in te dienen waarin ze de regering verzoeken centrale, transparante en onafhankelijke registratie van receptplichtige diergeneesmiddelen bij landbouwhuisdieren te bevorderen. Inmiddels hebben verschillende veehouderijsectoren eigen initiatieven voor registratie ontplooid.

Vermindering antibioticagebruik

Door de WHO¹ (2000) wordt aangegeven dat er een dringende noodzaak is om het totale gebruik van antibiotica zo veel mogelijk te verminderen. In de veehouderij wordt de afgelopen jaren een progressieve toename van antibioticumresistentie gezien (Mevius et al., 2009; Levy, 2004; Hoiby, 2000). De WHO (2004) acht een vermindering van het veterinaire antibioticagebruik mogelijk door het voorkomen van onnodige en onjuiste toepassingen. Daarbij is het streven dat ook in de toekomst antibiotica bij mens en dier kunnen worden toegepast.

MRSA en volksgezondheid

In de Nederlandse volksgezondheid probeert men het optreden van de verspreiding van multiresistente kiemen tussen patiënten zoveel mogelijk te voorkomen. Hiertoe heeft men in de Nederlandse ziekenhuizen een strikt 'search and destroy'-beleid. De gelijktijdige vondst van NT-MRSA² in ziekenhuizen en in de veehouderij heeft ertoe geleid dat wanneer een vleeskalveren- of varkenshouder in

¹ WHO = World Health Organization.

² NT-MRSA: Er zijn drie soorten MRSA bekend: (1) HA-MRSA ('hospital acquired'), het type dat mensen kunnen oplopen als ze in een ziekenhuis worden opgenomen (dit risico is erg klein in Nederlandse ziekenhuizen maar veel groter in buitenlandse ziekenhuizen); (2) CA-MRSA ('community-acquired'), dit zijn MRSA-typen die niet tot de ziekenhuisgroep behoren; (3) NT-MRSA ('non-typable'), dit is een in 2003 gevonden MRSA-variant die niet kan worden getypeerd met de normaal gebruikte technieken. Deze variant komt veel voor in de veehouderij (www.vwa.nl).

een ziekenhuis wordt opgenomen, er kweken afgenomen worden om te bepalen of de patiënt MRSA-drager is. De patiënt wordt vervolgens in isolatie verpleegd totdat blijkt dat de kweken negatief zijn. Dit heeft ook in de veehouderij MRSA tot een actueel probleem gemaakt.

Politieke aandacht

Mede door de zorgen om de volksgezondheid is er politieke aandacht voor antibioticagebruik en de mogelijke risico's van een toenemend gebruik. Dit blijkt onder meer uit de verschillende brieven van de minister van LNV aan de Tweede Kamer. In december 2007 beschrijft de minister in een brief de aanpak die ze wil volgen, om te komen tot een daadwerkelijke vermindering van antibioticagebruik en antibioticaresistentie in de Dierhouderij (LNV, 2007). Dit gebeurt onder andere door het instellen van de Taskforce antibioticaresistentie dierhouderij.

Eveneens relevant zijn de motie Ormel en Waalkens (februari 2008) en de uitkomst van het Algemeen overleg over antibiotica (februari 2009).

Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij

Het Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij dat op 3 december 2008 is afgesloten is het resultaat van de genoemde Taskforce antibioticaresistentie dierhouderij (Convenant, 2008). Deze taskforce onder leiding van J. Werner had als doel een convenant op te stellen, om te komen tot een reductie van antibioticaresistentie en een verantwoord gebruik van antibiotica in de dierhouderij. In de taskforce waren naast het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), ook vertegenwoordigd het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), de dierhouderij, andere ketenpartijen, dierenartsen, producenten van diergeneesmiddelen en consumenten.

De minister van LNV bleek positief over dit convenant. Op 8 december 2008 schrijft ze er aan de Tweede Kamer het volgende over:

'Door dit pakket van afspraken worden de voorwaarden voor een reductie van antibioticaresistentie omschreven. Bovendien is het de eerste keer dat door alle betrokken partijen afspraken op dit terrein worden gemaakt. De verantwoordelijkheden van de veehouder en de dierenarts bij het gebruik van antibiotica worden vastgelegd. Voor beide partijen ontstaat een strikte en transparante samenwerking. Het antibioticagebruik en het voorschrijfgedrag van de dierenarts worden hierdoor inzichtelijker. Ook wordt overgegaan tot benchmarking van bedrijven en praktijken. Monitoring van antibioticagebruik en -resistentie vindt ook plaats. Actiepunten zijn omschreven en de verantwoordelijkheden zijn

vastgelegd. Samenvattend constateer ik dat de partijen een gemeenschappelijke visie en analyse van de problematiek van antibioticaresistentie delen' (LNV, 2008).

Motie Ormel en Waalkens

In de Motie Ormel en Waalkens wordt het volgende gesteld:

'De Kamer, constaterende dat stijging van het gebruik van diergeneesmiddelen in de veehouderij een potentieel risico voor de volksgezondheid, diergezondheid en het milieu kan opleveren, van mening dat het gebruik van diergeneesmiddelen teruggedrongen dient te worden, overwegende dat een overeenkomst tussen dierhouder en dierenarts met voor beiden een duidelijke afbakening van de verantwoordelijkheid noodzakelijk is om te komen tot een verantwoord diergeneesmiddelengebruik en dat daartoe een centrale, transparante en onafhankelijke registratie gewenst is, verzoekt de regering een centrale, transparante en onafhankelijke registratie van het gebruik van receptplichtige diergeneesmiddelen bij landbouwhuisdieren te bevorderen' (Tweede Kamer, 2008).

Onderzoek naar mogelijkheden voor centrale registratie

Begin 2008 heeft het LEI een inventariserende studie ('quickscan') gedaan naar de mogelijkheden en onmogelijkheden, kosten en baten van een centrale registratie (Bondt et al., 2008). Het onderzoek heeft van elke onderzochte registratievariant de specifieke voor- en nadelen inzichtelijk gemaakt. Een van de conclusies was dat er op dat moment geen eenvoudige, voor de hand liggende oplossing voor centrale registratie beschikbaar was.

Onderzoek naar minimaal vereiste gegevens

In 2008 heeft Wageningen UR onderzoek gedaan naar de minimaal vereiste gegevens bij registratie en monitoring van antibioticagebruik in dieren (Koene et al., 2009). Een van de conclusies is dat het aantal dagdoseringen per diersoort per eenheid (kg of dier) per tijdseenheid een geschikte meeteenheid is om antibioticumgebruik uit te drukken.

Uitkomst Algemeen overleg antibiotica

In het Algemeen overleg van 18 februari 2009, enkele maanden na de totstandkoming van het Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij, heeft minister Verburg richting de veehouderijsectoren de verwachting uitgesproken dat het antibioticagebruik in 2009 stabiliseert of daalt en daarna een duidelijke dalende

trend zal laten zien. In hetzelfde overleg werd de minister aangesproken op het ontbreken van duidelijke, afrekenbare doelstellingen in het Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij. De minister van VWS stelde dat de veterinaire sector zich zal moeten inspannen om het gebruik van antibiotica 'aanmerkelijk terug te dringen' (Tweede Kamer, 2009). Door de Commissie Werner wordt momenteel gewerkt aan de implementatie van het convenant.

Opdracht voor dit onderzoek

Het ministerie van LNV heeft het LEI de opdracht gegeven om te inventariseren wat de mogelijkheden zijn van een registratiesysteem op basis van de diverse private initiatieven. Dit behelst een evaluatie van de voorstellen voor diergeneesmiddelenregistratie van vier verschillende sectoren (varkens, vleeskuikens, vleeskalveren, melkvee/vleesvee). Ook zal het VETbase-systeem worden geëvalueerd.

1.2 Onderzoeksvragen

In het onderzoek staan de volgende vragen centraal:

1. In welke mate voldoen de huidige private initiatieven voor registratie al aan de wensen hieromtrent van de overheid (voorjaar 2009)?
2. Wat zijn sterke punten, wat is - gelet op de wensen van de overheid - voor verbetering vatbaar en hoe zou die verbetering kunnen worden gerealiseerd?

1.3 Afbakening van het onderzoek

Dit onderzoek is *geen* beoordeling van de in december 2008 gemaakte afspraken in het Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij, maar beoordeelt alleen in welke mate de huidige private initiatieven voor registratie al voldoen aan de geconcretiseerde wensen hieromtrent die in het voorjaar van 2009 binnen het ministerie van LNV zijn geformuleerd.

Een analyse van de wettelijke basis voor het afdwingen van centrale registratie en van verantwoord gebruik van diergeneesmiddelen maakte geen onderdeel uit van dit onderzoek.

In dit onderzoek is geen aandacht besteed aan de structuur en inhoud van het informatiesysteem dat nodig is om de gegevens vast te leggen en de informatie te genereren die de verschillende gebruikers beschikbaar willen hebben. In het onderzoek van Koene et al. (2009) zijn de inhoudelijke wensen beschre-

ven. In het verleden zijn door verschillende organisaties die betrokken zijn bij de data-uitwisseling in de landbouw gedetailleerde afspraken gemaakt over de structuur van het informatiesysteem en de wensen aan datavastlegging in Electronic Data Interchange (EDI) en hoe deze ingepast moesten worden in de managementinformatiesystemen.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft een beschrijving van de gevolgde aanpak. In hoofdstuk 3 worden de vier sectorinitiatieven en het initiatief van de stichting VETbase beschreven. In hoofdstuk 4 is de discussie beschreven. Hoofdstuk 5 beschrijft de belangrijkste conclusies en aanbevelingen.

2 Aanpak

Het onderzoek bestond uit twee onderdelen:

1. vaststellen van de wensen van het ministerie van LNV ('best model'):
 - a. in kaart brengen van de concrete wensen van het ministerie van LNV met betrekking tot registratie: wat wil het ministerie ermee?
 - b. welke 'functionele criteria' voor de registratiesystemen horen hierbij? Waaraan moeten de registratiesystemen voldoen?
2. beoordeling van de private initiatieven: in welke mate voldoen de huidige private initiatieven voor registratie al aan de geconcretiseerde wensen van de overheid (voorjaar 2009), wat zijn sterke punten, wat is voor verbetering vatbaar en hoe zou die verbetering kunnen worden gerealiseerd?

De uitvoering van het onderzoek was in handen van het LEI, in nauwe samenwerking met de Animal Sciences Group (ASG), beide van Wageningen UR. Ook is advies ingewonnen bij de leerstoelgroepen Bestuurskunde en Recht en Bestuur van de Social Sciences Group (SSG) van Wageningen Universiteit.

2.1 Vaststellen van de wensen van het ministerie van LNV

In januari 2009 is een workshop met betrokken beleidsmedewerkers van het ministerie van LNV gehouden om de doelstellingen helder te krijgen en nader te concretiseren. Doel van de workshop was niet alleen inzicht krijgen in de verschillende doelstellingen, maar ook consensus bereiken over de keuze van de door LNV aan de registratiesystemen te stellen criteria. De initiatieven kunnen het beste worden beoordeeld als helder is welke doelen ermee gerealiseerd moeten worden.

Uit de workshop blijkt dat het hoofddoel van het ministerie van LNV een vermindering van de antibioticaresistentie in de verschillende veehouderijsectoren is. Om dit te kunnen bereiken is onder meer selectief en restrictief antibioticagebruik noodzakelijk. LNV hanteert de volgende drie daarvan afgeleide doelstellingen:

1. centrale registratie (hiermee wordt gehoor gegeven aan de motie Ormel en Waalkens d.d. 4 februari 2008);
2. inzicht in gebruik, trends en ontwikkelingen;

3. benchmarking die op de veehouderijbedrijven en bij dierenartsen leidt tot bewustwording en verantwoord antibioticagebruik.

Gedurende het onderzoek is aan het voorgaande toegevoegd het geconcretiseerde overheidsdoel van een trendbreuk in het gebruik van antibiotica. Gelet op de resistentieproblematiek gaat het bij 'gebruik' dan om de daadwerkelijke blootstelling van dieren aan antibiotica.

Het ministerie van LNV formuleert met betrekking tot registratiesystemen de volgende wensen:

- er mogen verschillende databases naast elkaar bestaan, mits deze op functionele wijze met elkaar communiceren;
- voor de overheid is het in principe voldoende als ze gegevens op sectorniveau krijgt;
- voorwaarde is dat veehouders onderling én dierenartsen onderling elkaar aanspreken op hun diergeneesmiddelengebruik middels benchmarking. Daarom zullen sectoren zelf inzicht moeten hebben op bedrijfsniveau;
- de overheid wil registratie van alle diergeneesmiddelen, met een focus op antibiotica.

2.2 Vaststellen beoordelingskader ('best model') voor registratie van antibioticagebruik in diverse initiatieven

De drie afgeleide LNV-doelstellingen zijn vertaald naar wensen aan het registratiesysteem ('best model'). Deze doelstellingen hebben specifieke gevolgen voor de concrete inhoud van het registratiesysteem (Koene et al., 2009). In deze paragraaf is dit verder uitgewerkt.

Onder een 'best model' wordt in dit onderzoek verstaan: een systeem van registratie, waarmee de wensen van de overheid optimaal kunnen worden gerealiseerd. Na intensief overleg met de opdrachtgever resulteert de invulling, die in het vervolg van deze paragraaf beschreven is.

Centrale registratie

De Tweede Kamer (2008) heeft op 4 februari 2008 een motie ingediend waarin wordt gesteld dat centrale registratie gewenst is en moet worden bevorderd. Het ministerie van LNV wil hieraan gehoor geven. Centrale registratie hoeft niet te betekenen dat het ministerie van LNV de registratie beheert, dat beheer gebeurt bij voorkeur binnen de sectoren.

Indien de registratie wordt gerealiseerd door private initiatieven wil het ministerie van LNV het inzicht in het gebruik niet op basis van een representatieve steekproef, maar op basis van cijfers van alle bedrijven in een sector.

Dit betekent dat onderzocht wordt hoe de data van de deelnemende bedrijven verzameld worden en in hoeverre data van de bedrijven ook op een hoger aggregatieniveau (integratie, kwaliteitssysteem, sector) beschikbaar zijn/komen. LNV geeft aan dat voor de niet-deelnemende bedrijven (free riders) door de overheid een passende oplossing zal moeten worden gevonden. De uitwerking van een oplossing voor de niet-deelnemende bedrijven maakt geen onderdeel uit van het onderzoek.

Inzicht in gebruik, trends en ontwikkelingen

Om voldoende inzicht te krijgen in het gebruik wil de overheid ten minste jaarlijks inzicht in de cijfers over het totale antibioticagebruik per sector en het verloop van het gebruik in de tijd. Deze cijfers kunnen per sector, en binnen sectoren gedifferentieerd naar belangrijkste diercategorieën, inzicht geven in zowel gemiddeld gebruik per dier per jaar als in de spreiding in het gebruik per dier per jaar tussen bedrijven. Inzicht in de spreiding kan bijvoorbeeld worden verkregen door naast het gemiddelde voor de hele sector ook het gemiddeld gebruik per dier per jaar van de 10% bedrijven met het laagste en de bedrijven met het hoogste gebruik per dier aan te geven.

Om een goede vergelijking in de tijd en voor zover mogelijk ook tussen sectoren mogelijk te maken wil het ministerie van LNV dat de gebruikscijfers op een gestandaardiseerde wijze worden gerapporteerd. Hiervoor moeten de vastgelegde gegevens worden omgerekend naar een uniforme meeteenheid, namelijk dagdoseringen per dier (of eventueel dagdoseringen per kg levend of per kg geproduceerd gewicht) per tijdseenheid (per jaar) (zoals beschreven in de diverse MARAN-rapportages). Hiertoe dienen naast gebruikscijfers (dan wel voorschrijf- of aflevercijfers) in het registratiesysteem ook cijfers beschikbaar te zijn over de aantallen dieren waaraan de diergeneesmiddelen verstrekt zijn. Ook dienen verdere specificaties naar type diergeneesmiddelen en bij voorkeur ook toedieningswijze mogelijk te zijn.

Benchmarking

Het ministerie van LNV vindt het gewenst dat de private registratiesystemen optimaal zijn toegerust voor benchmarking, op grond waarvan veehouders onderling en dierenartsen onderling zich kunnen vergelijken en elkaar zo nodig kunnen aanspreken op het verantwoord en zorgvuldig gebruik van diergeneesmiddelen. Verder is het ministerie van LNV van mening dat men binnen de systemen ook

mogelijkheden moet hebben om sancties uit te oefenen als dat echt noodzakelijk is.

Onder benchmarking wordt verstaan de mogelijkheid om een bedrijf te vergelijken met een groep andere bedrijven. Het ministerie van LNV vindt de benchmarking noodzakelijk, maar beschouwt de realisatie daarvan als een verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven, niet die van de overheid. Om te komen tot vergelijkbare gegevens zijn binnen sectoren en over sectoren heen bepaalde uniformeringafspraken nodig, die goed beheerd worden. Door uniformering wordt het mogelijk het individuele bedrijf te vergelijken met een groep overeenkomstige bedrijven. Het ministerie van LNV geeft aan niet zelf over de gegevens te hoeven beschikken die bedrijven nodig hebben om effectief te kunnen benchmarken en nader onderzoek te kunnen doen.

2.3 Interviews

De onderzoekers hebben informatie over de private initiatieven verzameld en geanalyseerd, waarna de voorgestelde registratiesystemen zijn beoordeeld op basis van het 'best model'. Per initiatief zijn in een interview de bevindingen van de onderzoekers met de betrokkenen besproken. In dit interview is nadere informatie over het initiatief ingewonnen, is getracht mogelijke onduidelijkheden verhelderd te krijgen. Het verslag van het interview is in concept voor commentaar aan de geïnterviewde partij voorgelegd. Zie bijlage 1 voor het volledige interviewschema. De bevindingen uit de interviews en het commentaar zijn gebruikt voor de verdere analyse.

Wie zijn geïnterviewd?

Het ministerie van LNV heeft per sector de secretaris van de betrokken werkgroep uitgenodigd aan het onderzoek mee te werken. De secretaris besliste wie namens de belanghebbenden uit deze sector aan de gesprekken met de onderzoekers deelnam. Daarnaast heeft met vertegenwoordigers van VETbase een gesprek plaatsgevonden. Zie bijlage 2 voor de lijst van geïnterviewden.

Analyse en rapportage

Na uitwerking van de interviews zijn deze in een bijeenkomst van de projectgroep besproken en vervolgens door twee onderzoekers nader geanalyseerd. Relevante delen uit de eerste conceptrapportage zijn op 6 april 2009 aan alle geïnterviewden gestuurd voor correctie en aanvulling. Op 27 april 2009 zijn bevindingen gepresenteerd in een bijeenkomst met vertegenwoordigers uit iedere

sector (ook VETbase) en van het ministerie van LNV en hebben deze betrokkenen ook de gelegenheid gekregen om in een korte presentatie op de bevindingen te reageren. Hiertoe is er een versie van het rapport een week voor die bijeenkomst aan alle betrokkenen gestuurd. Opmerkingen van de partijen zijn verwerkt in de eindrapportage.

3 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de diverse private initiatieven beschreven op basis van de door initiatiefnemers (geïnterviewden) verstrekte informatie en vervolgens met gebruikmaking van het toetsingskader door de projectgroep beoordeeld. Achtereenvolgens worden besproken de melkveesector (inclusief zoogkoeien en vleesstieren; paragraaf 3.1), de vleeskalversector (3.2), de varkenssector (3.3), de pluimveesector met nadruk op de vleeskuikensector (3.4) en ten slotte het initiatief VETbase (3.5). Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvattende tabel.

3.1 Rundveesector

De focus in deze paragraaf ligt op de melkveehouderij. Aan het eind van deze paragraaf komen kort de belangrijkste aspecten voor de vleesveesector (zoogkoeien en vleesstieren) aan de orde. De vleeskalversector wordt in paragraaf 3.2 apart besproken.

3.1.1 Globale beschrijving van het initiatief

De zuivelsector zet nadrukkelijk in op verantwoord gebruik van antibiotica. Het antibioticagebruik is in deze sector relatief laag en preventief antibioticagebruik is (afgezien van droogzetters¹) nauwelijks aan de orde.

In februari 2009 is door de melkveesector een conceptvoorstel voor uitwerking van de afspraken uit het Convenant Antibioticaresistentie dierhouderij geformuleerd. Er zullen twee werkgroepen worden ingesteld. De ene werkgroep ontwikkelt een opzet voor een bedrijfsgezondheidsplan, de andere werkt aan een monitoringssysteem voor antibioticagebruik op sector-, bedrijfs- en dierenartsniveau door het ontwikkelen van nieuwe en koppeling van bestaande systemen. Het is de bedoeling dat de sector de afspraken uit het Convenant Antibioticaresistentie dierhouderij in 2012 geïmplementeerd heeft. Een projectplan wordt ten tijde van dit onderzoek geschreven en moet nog in de dragende

¹ Droogzetters zijn preparaten die op het einde van de lactatie in de uier worden ingebracht en die de uier tot aan het moment van opnieuw afkalven tegen bacteriële infecties moeten beschermen.

organisaties worden besproken. De melkveehouderij zet in op het vaststellen van de prikkels voor prudent (terughoudend, zorgvuldig) gebruik.

In het Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij stelt de rundveesector dat zij kiest voor een pro-actieve aanpak om een verantwoord antibioticumgebruik te borgen. Aan het beleid van verantwoord antibioticumgebruik zal inhoud gegeven worden door het gebruik van Bedrijfsgezondheidsplannen (BGP), die worden opgesteld samen met de veehouder door een GVP-dierenarts. GVP staat voor 'Goede Veterinaire Praktijk', een private code, waarin de wetgeving nader is gespecificeerd. Het opstellen van het bedrijfsgezondheidsplan zal door de veehouders met de eigen dierenartsenpraktijk worden gedaan. Op initiatief van dierenartsen en veehouders zijn er op sommige bedrijven al bedrijfs*behandel*-plannen, waarin staat beschreven hoe de veehouder moet handelen indien een koe een bepaalde aandoening heeft. Dit zijn echter vaak generieke plannen die niet zijn toegespitst op een specifiek bedrijf. Het bedrijfs*gezondheids*plan omvat het bedrijfs*behandel*plan, maar gaat een stap verder: het plan wordt bedrijfs-specifiek en richt zich op de planmatige (preventieve) aanpak van diergezondheid in het algemeen. De kern is dat het advies van de dierenartsenpraktijk op het bedrijf meer aandacht moet krijgen, vooral als het gaat om preventiebeleid. De bedrijfsgezondheidsplannen zullen in het kwaliteitssysteem van de zuivel worden opgenomen. Dit wordt jaarlijks geëvalueerd en een rapportage wordt naar de veehouder, dierenarts en zuivelonderneming gestuurd.

Vooruitlopend op het convenant is er in de melkveesector een project gestart, gericht op efficiënt, transparant en duurzaam diergeneesmiddelengebruik. In dit project, dat wordt gefinancierd door LNV en de sector, wordt gewerkt aan uniformering van registratie om benchmarking mogelijk te maken. Uit een pilot-project bleek dat uniformering in de registratie een voorwaarde is voor landelijke opschaling. Een ander initiatief, dat overigens geen onderdeel is van het plan van aanpak antibioticaresistentie, is het programma Continue Diergezondheidsmonitor (CDM) van FrieslandCampina. CDM is een systeem voor borging van diergezondheid. Elementen daaruit zouden als voorbeeld kunnen dienen voor een systeem ter bevordering van verantwoord gebruik van diergeneesmiddelen.

Meer dan 95% van de melkveebedrijven doet mee aan een privaat kwaliteitssysteem van de zuivelindustrie. Er is nog een gering en afnemend aantal melkveehouders die hun melk zelfstandig op de 'spotmarkt' aanbieden, hier wordt het toezicht van overheidswege uitgevoerd door het Centraal Orgaan voor Kwaliteitsaangelegenheden in de Zuivel (COKZ).

Een verschil met een aantal andere sectoren is dat er in de melkveesector geen uniform kwaliteitssysteem is. Het zijn de verschillende private zuivelondernemingen die ieder zorgdragen voor hun eigen kwaliteitssysteem.

De rol van registratie van antibioticagebruik binnen de aanpak in de melkveehouderij

In de uitwerking van de initiatieven wordt beoogd om automatiseringssystemen van verschillende dataleveranciers op elkaar te laten aansluiten (onder andere CR-Delta, VETbase en managementpakketten). Sinds vorig jaar is er een communicatieprotocol gereed, zodat diverse systemen met elkaar kunnen communiceren. Met betrekking tot gegevensbeheer heeft de melkveesector geen voorkeur. CR-Delta wordt genoemd, maar de GD zou dit ook kunnen, zeker indien men inzicht wil krijgen in het gebruik op sectorniveau.

Bronnen voor dataverzameling

De (wettelijk verplichte) registratie van het medicijngebruik op de melkveebedrijven maakt al deel uit van de huidige kwaliteitssystemen. In deze kwaliteitssystemen is afgesproken dat de logboekgegevens door de veehouder zullen worden vastgelegd. Dit gebeurt nu nog vrijwel altijd handmatig. Dit logboek zou in de ogen van de melkveesector een belangrijke bron van gegevens kunnen zijn. Eventueel komen ook recepten en facturen in aanmerking.

In de data van CR Delta (via de koppeling met I&R-systemen zoals in bedrijfsmanagementsystemen) staat aanvullende bedrijfsinformatie zoals het aantal aanwezige dieren.

Bij het ontwikkelen van het systeem door de melkveesector zullen veehouders en dierenartsen nadrukkelijk betrokken worden: men wil een praktisch werkbaar systeem realiseren. De gegevens kunnen ook beschikbaar komen voor de zuivelindustrie, als zij dit in hun kwaliteitssysteem opnemen.

Het streven van de melkveesector is om met medewerking van alle betrokkenen in de keten een systeem te ontwikkelen dat ook inhoudelijk bijdraagt aan de beoogde doelstelling van een meer verantwoord antibioticagebruik. De initiatiefnemers verwachten dat dan over enkele jaren zal worden besloten of een dergelijk systeem vrijwillig blijft dan wel verplicht gesteld gaat worden en hoe de publiek-private gegevensuitwisseling geregeld moet worden. Voor I&R is die gegevensuitwisseling wettelijk geregeld.

Beschikbaarheid van gegevens

In de private kwaliteitssystemen van de zuivelondernemingen is de verplichting opgenomen dat de veehouder op bedrijfsniveau in het logboek per behandeld dier vastlegt welk middel is gebruikt (koeien worden in tegenstelling tot andere sectoren vaak individueel behandeld). Indien er een koppeling komt tussen logboekgegevens en andere gegevensleveranciers zoals CR-Delta, VETbase, dan kunnen de noodzakelijke gegevens om inzicht te krijgen in het antibioticagebruik

op eenvoudige manier worden verzameld. De definitieve keuzes over welke koppelingen en voor wie welke gegevens beschikbaar komen, zijn in dit stadium nog niet bekend.

De meerwaarde van het voorgestelde systeem waarbij logboekgegevens gekoppeld worden met andere systemen is dat in een keer gegevens gestandaardiseerd worden vastgelegd en doorgegeven. Daarmee wordt aggregatie op sectorniveau vereenvoudigd, om verschillende partijen van informatie te voorzien en men hoopt hiermee administratieve lastenverlichting voor de veehouder te realiseren. Bovendien wordt door een mogelijke koppeling van diverse systemen tracking en tracing verbeterd en zijn er meer mogelijkheden voor benchmarking. Uit eerdere ervaringen met studiegroepen blijkt benchmarking een *trigger* voor veehouders om meer gegevens over antibioticaverbruik vast te leggen.

Om de registratie tot een succes te maken is volgens de melkveesector nodig:

1. uniformering van de wijze waarop het logboek door de veehouder wordt ingevuld;
2. draagvlak bij melkveehouders. De melkveesector veronderstelt dat vooral de door hen verwachte reductie van de administratieve lasten het draagvlak zal vergroten.

3.1.2 Beschrijving initiatief van de melkveesector aan de hand van 'best model'

Centrale registratie

Het is niet zeker of er in de melkveesector één centrale elektronische registratie komt. Indien dit gerealiseerd wordt, dan gebeurt dit door de reeds aangegeven koppeling van managementprogramma's op het melkveebedrijf aan andere systemen. Op het ogenblik (voorjaar 2009) zijn er nog geen datastromen van het individuele bedrijf naar een hoger aggregatieniveau.

Ook de kwaliteitssystemen in de melkveehouderij spreken alleen over de logboekverplichting. Op dit moment vindt er ook in deze kwaliteitssystemen nog geen centrale verzameling van deze logboekdata plaats. De beheerder van het kwaliteitssysteem in de zuivel is een private partij. Het kwaliteitssysteem is opgezet ten behoeve van de kwaliteit en het imago van zuivelproducten. De voorschriften met betrekking tot diergeneesmiddelen hebben vooral tot doel het waarborgen van de wettelijke gebruiksvoorschriften, zoals het hanteren van de juiste wachttijden. Het registreren en verzamelen van gegevens over het antibioticagebruik is tot nu toe geen doelstelling van de kwaliteitssystemen in de melkveehouderij geweest.

Indien de antibioticagebruikgegevens in de toekomst in het kwaliteits-systeem centraal verzameld zouden worden dan is het op het ogenblik niet duidelijk of er mogelijkheden voor derden (waaronder de overheid) zijn om te beschikken over deze gegevens. Dit is sterk afhankelijk van de vraag of de sector deze gegevens beschikbaar wil stellen. Deze informatie zal niet zomaar aan anderen worden gegeven. Binnen de melkveesector vraagt men zich af of het juridisch mogelijk is deze gegevens aan derden ter beschikking te stellen.

Inzicht in gebruik

Op het ogenblik is het in de melkveesector niet mogelijk om de gegevens die op het individuele melkveebedrijf geregistreerd worden op een hoger aggregatieniveau te verzamelen. Daarom is het op korte termijn niet mogelijk om inzicht in het gebruik te krijgen op basis van gegevens van alle bedrijven. De hiervoor benodigde infrastructuur zal door de sector in de komende jaren ontwikkeld worden.

Benchmarking

In het systeem dat de sector voor ogen staat worden ook de bedrijfsgezondheidsplannen (bij voorkeur centraal) vastgelegd.

De verzamelde gegevens in het voorgestelde systeem zijn op de eerste plaats bedoeld voor de veehouder en zijn dierenarts om het bedrijfsmanagement te verbeteren en om te kunnen benchmarken met andere bedrijven. Over het nut en de aantrekkingskracht van benchmarking zijn de meningen in de melkveehouderij verdeeld. De zuivelindustrie verplicht 'benchmarking' in ieder geval nog niet. (Door zowel de bedrijfsgezondheidsplannen en eventueel het feitelijk antibioticagebruik in de kwaliteitssystemen van de zuivelindustrie op te nemen en te vragen dit centraal aan te leveren, zal ook inzicht ontstaan in de correctheid van het gebruik. Dit is ook iets wat verder uitgewerkt zal worden.)

Er vindt in pilots en studiegroepen onderzoek plaats naar de meeteenheden voor antibioticagebruik en het niveau van gegevens verzamelen. Belangrijk doel is inzicht in het antibioticagebruik en verantwoord gebruik. Gemakkelijke alternatieven voor antibiotica zijn er in de melkveesector nog niet.

Bij de veehouder is volgens de initiatiefnemers een gedragsverandering nodig. Bewustwording bij de melkveehouders is al een begin van verandering. Studiegroepen op basis van benchmarking zijn een sterk instrument in het bewustwordingsproces. Hier wordt bijvoorbeeld gekeken naar het succes van het 'netwerk gericht antibioticagebruik in de varkenshouderij' en het project 'Antibiotica met mate' uit de varkenshouderij.

Het van elkaar leren wordt door de initiatiefnemers gezien als een belangrijke, effectieve manier om verbeteringen te realiseren. Centraal hierbij staat dat die-

renartsen en veehouders in een studiegroep met elkaar spreken over medicijngebruik. Hiervoor wil LTO Nederland¹ een veehouderijbreed project bij LNV indienen waarbij in 35 groepen veehouders verspreid over Nederland deelnemen. In dit project wordt onder andere gewerkt met een nulmeting van het medicijngebruik op deelnemende bedrijven waarna iedere deelnemende veehouder zijn eigen positie kan bepalen ten opzichte van andere bedrijven in de studiegroep.

In eerste instantie wordt gewerkt aan een aanpak die meerwaarde heeft voor veehouders en dierenartsen en daarmee voldoende draagvlak heeft. De plannen in de melkveehouderij richten zich primair op verantwoord antibioticagebruik en niet per se op vermindering. Er wordt momenteel niet in een aanpak van veelgebruikers voorzien. In het Caring Dairy-systeem van CONO-Kaasmakers wordt overigens wel gewerkt aan monitoring van diergezondheid en een vorm van begeleiding van 'achterblijvers'.

Bewustwording en draagvlak

Aan het creëren van draagvlak voor de gekozen aanpak zal volgens de initiatiefnemers bij melkveehouders worden gewerkt door nadruk te leggen op de volgende onderdelen van de plannen: administratieve lastenvermindering en benchmarking. Bij bewustmaking en voorlichting ten aanzien van verantwoord diergeneesmiddelengebruik staat het bedrijfsgezondheidsplan centraal. Met een BGP zullen dierenarts en veehouder meer met elkaar communiceren. Daarnaast is het streven om aan bewustwording te werken door artikelen in vakbladen en in ledenbladen van zuivelcoöperaties.

Voor het creëren van draagvlak is het belangrijk volgens de initiatiefnemers dat duidelijk is wie toegang tot de gegevens heeft. Een positieve prikkel zou in hun ogen zijn: minder controle, omdat er toezicht op controle is. Gegevens die verzameld worden in de zuivelkwaliteitssystemen worden ter beschikking gesteld voor de wettelijk verplichte voedselketeninformatie (VKI) in de vleessector.

Een blokkade voor deelname en beschikbaar stellen van gegevens wordt door de initiatiefnemers verwacht als er bij de deelnemers wantrouwen ontstaat omdat er gegevens beschikbaar worden gesteld aan externe partijen zonder dat vooraf duidelijke afspraken zijn gemaakt wat ermee gebeurt.

Bedrijven die niet aan het kwaliteitssysteem meedoen zouden door de overheid intensiever gecontroleerd moeten worden.

¹ Ondernemers- en werkgeversorganisatie voor de agrarische sector.

Rol overheid

Volgens de initiatiefnemers moet de overheid duidelijk 'de piketpalen slaan' en het kader geven van de eisen met betrekking tot de registratie van antibiotica-gebruik waaraan de deelnemende bedrijven gehouden worden. Hieronder verstaat men duidelijkheid geven waaraan de private systemen moeten voldoen. Daarmee kan worden voorkomen dat sectoren nu systemen gaan ontwikkelen, waarvan LNV straks misschien gaat zeggen dat ze niet helemaal aan de wensen voldoen. Een andere rol die men ziet voor de overheid is het bezoeken van de 'free riders'. Het draagvlak voor een door de overheid opgelegde registratie wordt als uitermate laag ingeschat. Dergelijke verplichtingen zouden volgens de sector onverstandig zijn. De melkveesector heeft de overtuiging dat met eigen regelingen invulling kan worden gegeven aan de maatschappelijke verantwoordelijkheid met betrekking tot een verantwoord gebruik van diergeneesmiddelen. Men verwacht dat dit effectiever en voor de maatschappij goedkoper zal zijn dan het inzetten van wetgeving.

3.1.3 Rundvlees

In tegenstelling tot de melkproductie is de productie van rundvlees afkomstig van melkkoeien en overig rundvlees (zoogkoeien, vleesstieren) niet geborgd. Bij rundvleesvee is er op dit moment geen kwaliteitssysteem. Het systeem dat er was (IKB Rund) is opgeheven. Er wordt wel weer gesproken over een dergelijk kwaliteitssysteem, omdat net als bij andere sectoren gebruikt kan worden als een kapstok om bovenwettelijke kwaliteitscriteria aan op te hangen.

Een groot gedeelte van het geproduceerde rundvlees in Nederland is afkomstig van melkvee (80%) en deze dieren worden dan ook gehouden onder de voorwaarden van het kwaliteitssysteem in de melkveehouderij. De andere dieren worden gehouden op gespecialiseerde vleesveebedrijven. De structuur van deze gespecialiseerde vleesveebedrijven is anders dan die van melkveebedrijven. Het gaat vaak om kleine bedrijven, die vaak parttime worden gerund en zonder (elektronisch) managementsysteem. Registratie van logboekgegevens is, net als I&R, wettelijk verplicht. De overheid controleert dit, en als blijkt dat dit niet op orde is dan wordt er gekort op de subsidies/toeslagen.

Bij vleesvee moet net als in de melkveesector per 2012 het bedrijfsgezondheidsplan en het werken met een GVP-dierenarts geïmplementeerd zijn. Deze sector is echter niet meer gewend om in zo'n systeem te werken, er is veel weerstand tegen nieuwe dingen. Aan het BGP zullen naar verwachting van de sector weinig vleesveehouders vrijwillig gaan meedoen. Ook voor deze sector is er behoefte aan 'piketpalen' van de overheid!

3.2 Vleeskalversector

3.2.1 Globale beschrijving van het initiatief

De vleeskalversector werkt al bijna twee jaar aan de uitvoering van een masterplan (Masterplan Rationeel Gebruik Antibiotica, 2007).

De aanleiding voor het masterplan was het streven om de resistentieproblematiek te gaan beheersen c.q. verminderen. Daarom geeft de vleeskalversector hoge prioriteit aan beantwoording van de vraag op welke wijze de antibioticaresistentie aangepakt dient te worden en wat precies de relatie is met antibioticagebruik.

Belangrijkste doel van het masterplan is reductie van de antibioticaresistentie in de vleeskalverhouderij door rationeel gebruik van antibiotica. In dit plan staat bewustwording en een gedetailleerde registratie centraal. Uiteindelijk wil de vleeskalversector dat ten minste 75% van de vleeskalverbedrijven logboekgegevens digitaal gaat vastleggen en dat men zich goed bewust wordt van de resistentieproblematiek zodat er daadwerkelijk gewerkt kan worden aan beheersing c.q. vermindering van de problematiek.

Daarnaast wordt er in het kader van het masterplan op een aantal bedrijven ook specifiek onderzoek gedaan naar het antibioticagebruik, het voorkomen van resistentie en mogelijke interventie maatregelen. Bij het Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij dat door de verschillende sectoren aan de minister van LNV is aangeboden heeft de vleeskalversector het bestaande masterplan ingebracht. Een element dat nog niet zo sterk in het masterplan opgenomen was, maar dat nu ook de aandacht krijgt is benchmarking. De vleeskalversector onderzoekt hoe men hier binnen de specifieke randvoorwaarden van de sector invulling aan kan geven.

De naleving van de medicijnregistratieverplichting op bedrijven is door de aanpassingen van IKB Kalf in mei 2008 aangescherpt. Inmiddels zijn er circa 2.200 contracten voor IKB Kalf afgesloten; nagenoeg alle bedrijven nemen deel. Het feit dat er nu binnen IKB echt op de registratie, op individueel en koppelniveau, gecontroleerd wordt heeft wel gezorgd dat sommige vleeskalverhouders een tandje bij moeten zetten om de registratie op orde te krijgen.

Rol van registratie van antibioticagebruik binnen de aanpak in de vleeskalversector

Vastleggen van het medicijnverbruik op bedrijfsniveau is een voorwaarde van het IKB in de vleeskalversector. De gegevens vanaf 2008 moeten zoveel mogelijk per koppel en individueel kalf geregistreerd worden. Een adequate registratie

waarbij gegevens digitaal worden vastgelegd heeft in de plannen een hoge prioriteit. Door digitalisering van het medicijngebruik wordt het mogelijk analyses te doen op grotere datasets en wordt ook de benchmarking ondersteund. Door de analyse van deze datasets kan inzicht verkregen worden in de invloed van risicofactoren als het type kalveren of herkomst van de dieren op het antibioticagebruik.

De bronnen voor dataverzameling

De (wettelijk verplichte) registratie van het medicijngebruik op de kalverbedrijven maakt al deel uit van de huidige kwaliteitssystemen in de vleeskalverhouderij. In deze kwaliteitssystemen is afgesproken dat de logboekgegevens door de kalverhouder zullen worden vastgelegd. Naast het vastleggen van het antibioticagebruik wordt voor de behandeling van groepen dieren ook de indicatie van behandeling vastgelegd. Dit gebeurt nu nog vrijwel altijd handmatig. Het is de bedoeling om logboekgegevens elektronisch op bedrijfsniveau te gaan vastleggen. Bij de invoering van de digitalisering kunnen ook de bedrijfsbehandelplannen worden ingebracht in het registratiesysteem.

De gebruiksregistratie moet toegankelijk zijn voor benchmarking, evaluatie en indien mogelijk in enkele kengetallen samen te vatten. Het papieren logboek is niet bruikbaar voor benchmarking, daarom legt men de nadruk op digitalisering.

De stappen die door de sector genomen worden om tot implementatie van de afgesproken plannen te komen:

1. digitale registratie van behandelingen;
2. deze gegevens op bedrijfsniveau moeten bekend, toegankelijk en beschikbaar zijn (bij voorkeur uitgedrukt in kengetallen) voor benchmarking.

3.2.2 Beschrijving initiatief aan de hand van 'best model'

Centrale registratie

Momenteel is er in de vleeskalversector geen centrale registratie van het antibioticagebruik, bijvoorbeeld in IKB Kalf, en die wordt in het masterplan ook niet voorzien. De drie grootste integraties hebben echter veel van de gegevens over aankoop van medicijnen al op integratieniveau gedigitaliseerd. De meeste kleinere integraties hebben hieraan nog geen prioriteit gegeven.

Men is terughoudend om de gegevens centraal vast te leggen bij bijvoorbeeld het PVE¹ of de SKV.² Het gaat niet om de techniek maar om het vertrou-

¹ Productschappen Vee, Vlees en Eieren.

² Stichting Kwaliteitsgarantie Vleeskalversector.

wen. Daarom is er een duidelijke voorkeur om de registratie vooralsnog decentraal te houden, de kalverhouder beslist wat hij er wel of niet mee gaat doen.

In het masterplan worden van een aselecte steekproef van 230 bedrijven de data verzameld en geanalyseerd en worden dagdoseringen per dierjaar vastgesteld.

De drie grote integraties kunnen nu al binnen de eigen integratie benchmarken. Verder kan een individuele kalverhouder nagaan hoe zijn bedrijf scoort ten opzichte van het sectorgemiddelde dat uit de hiervoor genoemde steekproef naar voren komt.

De vleeskalversector ziet weinig in het vergelijken van het antibioticagebruik over sectoren heen. Met de momenteel beschikbare gegevens is in hun ogen een goede vergelijking moeilijk onder andere vanwege verschillende leeftijdstrajecten waarover de verschillende sectoren hun kengetallen berekenen. Als het echt noodzakelijk zou zijn is centrale registratie op sectorniveau volgens de initiatiefnemers in de kalversector wel te realiseren.

Hoe gaan de datastromen tussen relevante partijen in de sector?

Op dit moment wordt een centrale registratie voorzien op integratieniveau, afgezien van VKI-gegevens. Eventueel zouden in IKB-verband enkele kengetallen centraal op sectorniveau geregistreerd kunnen worden.

Van welke veehouders worden welke gegevens waar verzameld?

Binnen de grote integraties worden aflevergegevens van diergeneesmiddelen van alle bedrijven centraal elektronisch vastgelegd.

Vooraf ook voor vrije mesters en deelnemers van kleine integraties wordt het digitaal laten verzamelen in managementsystemen op de bedrijven door de initiatiefnemers in de kalversector gezien als dé mogelijkheid voor dataverzameling en benchmarking.

Inzicht in gebruik

Wat is het percentage verwachte deelname aan de vastlegging van de gegevens in de sector?

Doel van de voorgenomen digitalisering is dat over twee jaar (2011) nagenoeg 100%, maar ten minste 75%, van de bedrijven de logboekgegevens digitaal vastlegt. Het is overigens niet de bedoeling om digitale registratie in IKB verplicht te stellen. De digitalisering is vrijwillig, maar de sector wil een zeer grote deelname realiseren. Kalverhouders die slecht registreren, op papier of digitaal, zullen problemen krijgen met hun IKB-erkenning. Digitale registratie heeft bijko-

mende voordelen, zoals het beter bewaken van de status van ziekten en evaluatie van de effectiviteit van behandelingen.

Vindt er geaggregeerde dataverzameling plaats en op welk niveau?

De kalverhouder legt de gegevens (inclusief REGNL-nummers) vast op zijn eigen bedrijf. Deze informatie blijft op het bedrijf met uitzondering van het antibioticagebruik in de laatste 2 maanden voor slacht die via het VKI-formulier op het slachthuis komt. De bedoeling is deze informatiestroom via het VKI-formulier in 2009 te digitaliseren. De kalverhouder krijgt vooralsnog alleen gegevens terug over slachtinformatie van lever, nieren en spuitplekken.

Welke gegevens komen beschikbaar voor derden?

Met het ministerie van LNV is afgesproken dat in de MARAN-rapportage in 2010 gerapporteerd zal worden over het antibioticagebruik in de vleeskalversector, op basis van de 230 steekproefbedrijven in het masterplan. Een andere infrastructuur voor rapportage is er momenteel niet. Digitalisering wordt in de vleeskalversector met name noodzakelijk geacht voor benchmarking en niet zozeer voor het verkrijgen van inzicht in het gebruik op sectorniveau.

Benchmarking

De kalversector is van mening dat een goede benchmarking alleen mogelijk is als rekening wordt gehouden met diverse factoren die het gebruik in belangrijke mate beïnvloeden, zoals ras en herkomst van de dieren. Een benchmark waarbij geen rekening wordt gehouden met zulke cruciale factoren vindt men te weinig geloofwaardig voor de praktijk die ermee aan de slag moet. Om deze factoren te kunnen vastleggen zet men in op een gedetailleerde registratie door middel van een volledige digitalisering van alle logboekgegevens van de kalverhouder.

Wat is de aanpak voor verfijnen, verminderen en vervangen van antibioticagebruik?

Belangrijk is in dit kader het invoeren van een verkort formularium voor koppelbehandelingen, zodat een dierenarts alleen die medicijnen gebruikt die het minste bijdragen aan de ontwikkeling van resistentie. Vanaf medio 2008 moeten alle partijen aantoonbaar werken met het verkorte formularium. Het gebruik daarvan wordt vanaf medio 2009 geborgd binnen IKB Kalf. De juiste antibiotica worden toegepast. Indien er van de eerste keus antibiotica wordt afgeweken is dit voldoende onderbouwd en er is inzicht in het gebruik op de individuele bedrijven.

In het kader van IKB zal controle door de SKV plaatsvinden of dat verkort formularium ook consequent door de dierenarts wordt toegepast. Ook is van belang de 1-op-1-relatie kalverhouder-dierenarts, die in IKB is vastgelegd.

Bedrijven mogen geen grote hoeveelheden medicijnen op het bedrijf hebben. Hierdoor wordt voorkomen dat zonder adequate diagnose er behandeling van grote groepen dieren plaatsvindt. Het is bijvoorbeeld niet toegestaan om een koppelkuur op voorraad te hebben.

Binnen IKB dienen de kalverhouders verplicht te beschikken over een bedrijfsbehandelplan. De eerste ervaring is dat de huidige bedrijfsbehandelplannen inhoudelijk beter kunnen. Volgend jaar zal er binnen IKB op naleving van deze verplichting bij kalverhouder en dierenarts gecontroleerd worden.

De kalverhouder draagt de verantwoordelijkheid voor correct gebruik van antibiotica. Er wordt steekproefsgewijs, door monsternamen gecontroleerd of de 'antibioticastatus' van dieren op het bedrijf overeenkomt met datgene wat is vastgelegd in de registratie.

Hoe wordt gewerkt aan bewustwordingsproces bij alle deelnemers?

In het kader van het masterplan worden kalverhouders gestimuleerd om aan benchmarking mee te doen in studiegroepen, binnen integraties of binnen dierenartsenpraktijken. LTO heeft bijvoorbeeld het project 'Gezonde dieren' ontwikkeld. Daarin kan de vleeskalversector mogelijk ook meedraaien. Deelname in studiegroepen heeft in de vleeskalversector overigens niet zo'n traditie als bij de melkvee- of varkenshouderij.

Het integrale overleg van integratie, kalverhouder en dierenarts, het zogenaamde driehoeksoverleg, kan een formelere vorm krijgen als er goede kengetallen voor antibioticagebruik zijn. Er kan ook een evaluatie van het bedrijfsbehandelplan plaatsvinden. Dit overleg resulteert dan in een verslag van het overleg en een plan van aanpak. IKB gaat kalverhouders aanspreken op de implementatie van dit overleg in de bedrijfsvoering.

Een goede registratie biedt een ideale basis om voorlichtingsmateriaal te ontwikkelen en voor een zinvolle benchmarking, onderbouwd met cijfers. Binnen integraties kunnen best practices relatief makkelijk breder toegepast worden. Daarnaast worden nu al andere mogelijkheden aangegrepen om kalverhouders bewust te maken met betrekking tot antibioticagebruik zoals een poster van FIDIN/KNMvD en LTO over verantwoord diergeneesmiddelengebruik.

Worden 'veelgebruikers' gesignaleerd en begeleid?

De sector wil eerst de gewenste digitalisering realiseren. Als over twee jaar iedereen digitaal kan registreren dan zijn de instrumenten er om een goede

benchmark te doen. Het medicijngebruik moet op alle bedrijven elke ronde geëvalueerd worden met een dierenarts. Bij rosé zou twee keer per jaar geëvalueerd kunnen worden. Met dierenartsen wordt over nascholing gesproken. Dit wordt door dierenartsen ook zelf geïnitieerd samen met de Faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht.

Volgens de sector is een logische volgende stap dat de bedrijven met het hoogste gebruik in kaart worden gebracht, waarbij de IKB-controleur een rol kan spelen. Hierbij wordt ook bekeken wat de redenen voor het hoge gebruik zijn. Veelgebruikers zullen een plan van aanpak op moeten stellen hoe ze het gebruik gaan reduceren.

Hoe wordt omgegaan met partijen die niet willen of niet kunnen verbeteren?

Door IKB vindt controle op correcte invulling van de gegevens plaats (kwaliteitscontrole). De dierenarts zal net als de veehouder actief gecontroleerd worden op bijvoorbeeld de naleving van het verkort formulier. De dierenarts is verantwoordelijk voor de inzet van het middel. Dit jaar wordt begonnen met proefdraaien voor controle op de verantwoordelijkheden van de dierenarts binnen IKB en in de tweede helft van 2009 wordt begonnen met sanctioneren.

Worden de gegevens op uniforme wijze binnen een sector vastgelegd zodat ook een reële vergelijking tussen bedrijven mogelijk is?

De monitoring in het masterplan is gebaseerd op de systematiek van dagdoseeringen. Het is de opzet van de kalversector om sectorbreed met een uniforme registratie te gaan werken.

Bewustwording en draagvlak

Wat is de aanpak om draagvlak te creëren voor dataverzameling en rapportage?

De grotere integraties voelen de druk uit de maatschappij en willen ook dat alle producenten in de vleeskalversector meedoen en niet alleen zij. De integraties en kalverhouders zien het gemeenschappelijk belang van goede diergeneesmiddelenregistratie, er spelen op dat punt geen concurrentiemotieven. De digitalisering biedt met name voor de kalverhouderij kansen op meer inzicht (benchmarking) en betere evaluatiemogelijkheden van het diergeneesmiddelengebruik op het kalverbedrijf. De evaluatie zal dan plaatsvinden met de dierenarts en indien van toepassing de betreffende integratie.

De kalversector begrijpt niet waarom een centrale registratie zo belangrijk wordt gevonden. In hun ogen volstaat voor inzicht in het gebruik op sectorniveau een steekproef. Voor benchmarking vindt men digitalisering van de log-

boekregistratie op het individuele kalverbedrijf noodzakelijk, maar een *centrale* registratie is daarvoor niet nodig. Men is bang dat een centrale registratie zal leiden tot een algemene gemiddelde norm voor het antibioticagebruik die geldt voor de verschillende veehouderijsectoren. De vleeskalversector vreest dat het beleid zich te veel richt op het middel (normeren van gebruik) en niet op het doel (verminderen van resistentie). Door het verplichten van centrale registratie en een dreigende normering van het gebruik zal naar de verwachting van de sector het draagvlak ernstig ondermijnd worden.

Op het gebied van administratie lijkt nu veel te worden gevraagd van de kalverhouder, echter een goede registratie is nu al een wettelijke verplichting. De veehouders zullen wel vertrouwen in de registratievorm moeten hebben, anders wordt het geen succes. Om die reden hecht de vleeskalversector eraan om de registratie niet direct centraal te verzamelen, maar nu eerst op bedrijfsniveau te starten. Door de digitalisering verwacht men overigens de administratieve lastendruk in vergelijking met handmatige vastlegging te kunnen verminderen. Om dierenartsen met de aanpak vertrouwd te maken is het de bedoeling dat zij mogelijkheden tot nascholing krijgen (een initiatief in samenwerking met de Faculteit Diergeneeskunde).

Rol overheid

De vleeskalversector neemt zelf haar verantwoordelijkheid middels de implementatie van registratie van antibioticagebruik en het verkort formularium in IKB. De overheid zal moeten zorgen dat die kalverhouders die niet aan IKB meedoen adequaat op hun logboekverplichting gecontroleerd worden en met dezelfde kosten of lasten geconfronteerd worden als de IKB-deelnemers. Indien dit niet gebeurt wordt in de ogen van de kalversector het IKB-systeem ondergraven.

Verder zal de overheid de voortgang in de diverse veehouderijsectoren in de gaten moeten houden en zorgen dat er vooruitgang blijft.

Ten slotte is het in de ogen van de kalversector gewenst dat de overheid meedenkt en meefinanciert. Dit ter stimulering van de initiatieven en soms ook als middel om een drempel, zoals de voorgenomen digitalisering, te kunnen nemen.

3.3 Varkenssector

3.3.1 Globale beschrijving van het initiatief

De basis van het initiatief in de varkenssector om restrictief met antibiotica om te gaan bevat twee kernpunten: het centraal verzamelen van de antibioticage-

bruiksgegevens en het structureel werken met een bedrijfsgezondheidsplan op de varkensbedrijven. De plannen van de varkenssector staan in een masterplan met een 10-tal punten waaraan de komende tijd gewerkt wordt (zie: Convenant, 2008). De kern van het initiatief is benchmarking en verdere bewustwording onder de varkenshouders. Basis voor de benchmarking is inzicht door de individuele varkenshouder in wat er op het eigen bedrijf en bij collega's aan diergeneesmiddelen gebruikt wordt. Dit diergeneesmiddelengebruik wordt op gelijke wijze vastgelegd binnen de bestaande twee IKB-systemen in de varkenshouderij (IKB Nederland en IKB Varken). De aanpak en uitvoering is binnen beide systemen gelijk. Ook worden volgens het masterplan binnen de IKB-systemen onder andere ook de overeenkomst met de dierenarts en de bedrijfsplannen geregeld en vastgelegd. In het masterplan wordt veel aandacht geschonken aan communicatie. Deze is gericht op de varkenshouders maar ook de dierenarts en de voerleverancier. Het doel van het masterplan is de vorming van antibioticaresistentie tegen te gaan. Daarom vinden de initiatiefnemers naast een meting van antibioticagebruik op de bedrijven ook een nulmeting van de antibioticaresistentie in de varkenssector van belang.

Rol van registratie van antibioticagebruik binnen de aanpak in de varkenshouderij

Door registratie (in het systeem 'DGBase') komt daadwerkelijk en gedetailleerd inzicht in het gebruik. Dit inzicht is in de ogen van de sector vooral nodig om het bewustwordingsproces van de varkenshouder en zijn adviseurs te ondersteunen.

Bronnen voor dataverzameling

De (wettelijk verplichte) registratie van het medicijngebruik op de varkensbedrijven maakt al deel uit van de kwaliteitssystemen. In de IKB-systemen is afgesproken dat de logboekgegevens door de varkenshouder zullen worden vastgelegd. Dit gebeurt nu nog vrijwel altijd handmatig. Een belangrijk onderdeel van de aanpak van de varken is dat de IKB-systemen in de varkenssector gaan eisen dat receptinformatie en voorschrijven digitaal beschikbaar komt. Deze digitale receptgegevens (ook wel logboekgegevens genoemd) zijn de bron van de gegevens in dit initiatief. Als leverancier van deze gegevens in het plan van de varkenssector fungeert de dierenarts. Deze legt de receptgegevens vast in zijn eigen systeem en levert deze gegevens digitaal aan het IKB-systeem van de varkenshouder. Het IKB-systeem maakt deze gegevens inzichtelijk voor de varkenshouder en/of door de varkenshouder geautoriseerde personen. Dit gebeurt via een standaard communicatieprotocol. Op het ogenblik vindt intensieve sa-

menwerking plaats met de stichting VETbase over deze vorm van data-uitwisseling, maar ook andere datasystemen kunnen op basis van standaardberichten data aanleveren. Het binnenhalen van de gegevens via VETbase wordt door de varkenssector gezien als de meest efficiënte aanpak. Als dit onverhoopt niet gaat lukken zouden de vereiste gegevens ook via een andere weg bij de IKB-systemen binnengehaald kunnen worden.

Op grond van de gegevens die in de IKB-systemen worden vastgelegd is het mogelijk de dagdoseringen per dierjaar voor de individuele bedrijven te berekenen. Er is vastgelegd welke gegevens vanuit de dierenartsenpraktijk voor de veehouder digitaal beschikbaar komen. Invoeren van de logboekgegevens in de IKB-database gaat per UBN per diercategorie (een verdere onderverdeling binnen een UBN is ook mogelijk). Gegevens per UBN over het aantal dieren en de diercategorie (zeugen, opfokzeugen, biggen of vleesvarkens) zitten nu al in IKB. Deze gegevens zullen worden gekoppeld aan de logboekgegevens.

Om gegevens over het antibioticagebruik voor het management op de individuele bedrijven te gebruiken kunnen gegevens uit de benchmarking gekoppeld worden aan het managementsysteem op het bedrijf; dat is echter geen onderdeel van de centrale registratie binnen IKB. Ook is het mogelijk de reden van behandeling vast te leggen. Het antibioticagebruik in dagdoseringen per dierjaar zou nog gedetailleerder vastgesteld kunnen worden als een specifiek gewicht van de behandelde dieren wordt ingevoerd. De varkenshouder zou dan de detailgegevens van de dierbehandelingen, die nu handmatig in het logboek worden bijgehouden, digitaal moeten vastleggen. Dat is vooralsnog niet de bedoeling.

In IKB is geregeld dat er op ieder bedrijf een bedrijfsbehandelplan aanwezig moet zijn. De inhoud van deze plannen zal niet digitaal worden vastgelegd in de IKB-database.

3.3.2 Beschrijving initiatief aan de hand van 'best model'

Centrale registratie

Het belang van registratie en binnen de twee IKB-systemen centraal verzamelen van het medicijngebruik is de kern van het masterplan in de varkenssector. Daarbij wordt door de varkenssector wel duidelijk gesteld dat de gebruiksgegevens eigendom van de varkenshouder zijn en blijven.

Hoe gaan de datastromen tussen relevante partijen in de sector?

In het masterplan zijn enkele stappen voorzien die er in moeten resulteren dat de juiste partij in de varkenssector de juiste data krijgt. Eerst moet er een module komen om de gegevens die via VETbase beschikbaar komen ook bruikbaar

te maken voor IKB. Als dat klaar is, zal er een pilot met de data-uitwisseling beginnen rond mei-juni 2009 en vervolgens kan er eind 2009 worden opgeschaald.

Inzicht in gebruik

Wat is het percentage verwachte deelname aan de vastlegging van de gegevens in de sector?

Om de centrale registratie te realiseren zijn de volgende stappen nodig:

1. dierenartspraktijken moeten automatiseren en de koppeling met VETbase maken (vanaf april/mei 2009);
2. VETbase moet de gegevens per UBN klaarzetten voor IKB;
3. IKB moet zorgen dat die gegevens ontvangen en verwerkt kunnen worden;
4. voor de berekening van dagdoseringen zal er een koppeling komen met de basisgegevens van de Apotheek van de Faculteit Diergeneeskunde. Dit moet nog worden geformaliseerd.

Als deze zaken voortvarend aangepakt worden, dan kan eind 2009 een dekingsgraad van circa 95% van alle varkensbedrijven worden bereikt.

Vindt er geaggregeerde dataverzameling plaats en op welk niveau?

Geaggregeerde dataverzameling is mogelijk, binnen de twee IKB-systemen, en dat is in de plannen ook voorzien. Geaggregeerde gegevens komen beschikbaar voor de varkenshouder. Waarschijnlijk komen de gegevens, als de varkenshouder dat wil, in combinatie met andere relevante gegevens beschikbaar voor de dierenarts en eventueel ook voor andere adviseurs. De varkenshouder is ervoor verantwoordelijk dat de gegevens binnen IKB digitaal beschikbaar komen. CBD en DGB¹ gaan de gegevensverzameling organiseren.

Welke gegevens komen beschikbaar voor derden?

Het is de bedoeling van de varkenssector om bepaalde geaggregeerde informatie vanuit DGBase te gaan delen met de overheid. De varkenshouder is hierin bepalend, omdat hij eigenaar is van de gebruiksgegevens.² De beide IKB-beheerders zijn voornemens in 2010 gezamenlijk te gaan rapporteren, allereerst welke werkzame stof in de sector het meest gebruikt wordt. Daarbij zouden ze graag

¹ CBD en DGB zijn de beheerders van de twee IKB-systemen.

² Men denkt aan een soort totaaloverzicht zoals op het ogenblik gebeurt met salmonellagegevens. Deze worden centraal opgeleverd in een totaaloverzicht voor de varkenshouderij voor heel Nederland.

willen aangeven of de gebruikte middelen in algemene zin de voorkeur genieten om in te zetten boven andere middelen of niet. De mate van gebruik wil men in percentages gaan weergeven, niet in absolute getallen (dagdoseringen). Binnen de IKB-systemen worden de juridische aspecten van rapportage aan derden bekeken.

Met LNV zal gesproken moeten worden over nut en noodzaak van een externe rapportage en vervolgens kunnen er eventueel bepaalde cijfers naar buiten met een begeleidend schrijven, net zoals FIDIN dat nu doet. De rest van de informatie is voor de sector. Verder zullen er goede afspraken met de andere sectoren moeten komen over of en hoe sectoren met elkaar vergeleken zullen worden. Men wil voorkomen dat er straks gegevens bij het ministerie LNV liggen voordat er met de deelnemende varkenshouders over is gecommuniceerd en de varkenshouder deze heeft kunnen vergelijken en bespreken met de dierenarts.

Benchmarking

Wat is de aanpak voor verfijnen, verminderen en vervangen van antibioticagebruik?

In de aanpak van verfijnen, verminderen en vervangen van antibioticagebruik ziet de varkenssector een belangrijke taak voor de dierenarts. IKB schrijft voor dat er een overeenkomst is tussen veehouder en dierenarts. Hierdoor wordt de een-op-een-relatie veehouder en dierenarts bevestigd. De dierenarts kan in een dergelijke relatie beter zijn verantwoordelijkheid nemen voor een restrictief gebruik van antibiotica op de varkensbedrijven. Het is de bedoeling dat de dierenarts op basis van inzicht in het gebruik het gesprek aangaat met de varkenshouder. Het in overleg opstellen en bijhouden van een bedrijfsgezondheidsplan moet ervoor zorgen dat het toedienen van antibiotica zorgvuldig gebeurt.

Met het registratiesysteem is controle op correct gebruik, zoals onderdosering, voorlopig niet mogelijk. Dit behoort ook niet tot de prioriteiten. De varkenshouder is zelf verantwoordelijk voor een zorgvuldige toediening. De slachterij controleert op residuen van antibiotica en naleven van wachttijden. De geïnterviewden geven verder aan dat uit onderzoek blijkt dat de 'therapietrouw' bij varkenshouders hoog is.

Hoe wordt gewerkt aan bewustwordingsproces bij alle deelnemers?

In het bewustwordingsproces staat het gestructureerd overleg tussen varkenshouder en dierenarts en eventueel andere adviseurs centraal. Dit gebeurt op basis van feitelijk inzicht in het gebruik in vergelijking met andere bedrijven. Bedrijfsvergelijking met andere bedrijven wordt voor veel onderdelen van de be-

drijfsvoering toegepast in de varkenshouderij. Hierdoor ontstaan de prikkels voor verbetering. De verwachting is dat dit ook gebeurt indien gegevens over antibioticagebruik beschikbaar komen.

Binnen de sector staat het onderwerp restrictief antibioticagebruik al volop in de belangstelling. Voerleveranciers houden bijvoorbeeld een studiedag waar ook het antibioticagebruik besproken wordt. De werkgroep zou mogelijk aan dergelijke bijeenkomsten een bijdrage kunnen leveren. Ook ligt er een conceptplan over communicatie bij LNV. De communicatie zal als focus hebben het verminderen van het gebruik van diergeneesmiddelen en in het bijzonder antibiotica. In een cursus zal onder andere uitgedragen worden dat gebruik van diergeneesmiddelen resistentie zou kunnen veroorzaken. De deelnemende varkenshouder zal kennis meekrijgen die hem in staat stelt om op een verantwoorde wijze diergeneesmiddelen toe te dienen, waarbij technische, diervriendelijke en economische verbetering het uitgangspunt zijn. Verder wordt uitleg gegeven aan de deelnemers over hoe het ontwikkelde systeem van benchmarking effectief kan worden toegepast.

Worden 'veelgebruikers' gesignaleerd en begeleid?

De kern van het aanpak binnen het bedrijfsgezondheidsplan is een gestructureerde verbetering van de diergezondheid. Als blijkt dat een bedrijf structureel meer dan het gemiddelde aan antibiotica gebruikt dan zal aantoonbaar moeten worden gemaakt hoe het gebruik verlaagd gaat worden. De aanpak moet worden vastgelegd in het bedrijfsdossier. Dit bedrijfsdossier moet bij wisseling van dierenarts worden overgedragen.

Hoe wordt omgegaan met partijen die niet willen of niet kunnen verbeteren?

De varkenssector ziet het als een sectorbelang om grootverbruik te kunnen signaleren en dat op termijn ook binnen IKB bespreekbaar te maken. Het is zeker niet de bedoeling om hierover gegevens naar buiten te brengen: als er bijvoorbeeld zou worden genoemd dat 80% goed bezig is, dan zou al de indruk kunnen ontstaan dat veelgebruikers niet worden aangepakt, terwijl dit wel gebeurt. Echter, het aantal sanctiemogelijkheden op excessief antibioticagebruik is beperkt. De IKB-controleur kijkt alleen of aan de IKB-voorschriften is voldaan. Hierin wordt alleen gecontroleerd of logboek en bedrijfsbehandelplan aanwezig zijn. De inhoud van deze plannen kan niet worden beoordeeld. De AID kan het bedrijfsgezondheidsplan eigenlijk alleen inzien in het kader van opsporing.

Bewustwording en draagvlak

Doel is dat in 2011 de bewustwording over het antibioticagebruik binnen de totale varkenssector bereikt is. Deelnemers op dat moment hebben inzicht in de hoogte van het antibioticagebruik van minimaal één jaar in dagdoseringen. Daarnaast is in 2011 ook een niveau van antibioticaresistentie in de varkenssector bekend.

Wat is de aanpak om draagvlak te creëren voor dataverzameling en rapportage?

Er is een gevoel van urgentie en breed draagvlak voor dataverzameling en rapportage binnen de varkenssector. Voor het creëren van draagvlak is bewustwording bij de varkenshouders en terughoudendheid met betrekking tot het naar buiten brengen van gegevens belangrijk. Vooral nog zal het accent liggen op de realisatie van een functionerend registratiesysteem, waarin de varkenshouder verantwoordelijk is voor het opleveren van de goede data van zijn dierenarts.

Belangrijk is dat de IKB-systemen digitale uitwisseling van receptgegevens door de dierenarts verplicht gaan stellen. Door deze vraag vanuit de markt zal het draagvlak voor deelname door dierenartsen in de varkenshouderij aan VETbase hoog zijn. Zonder die expliciete vraag van de varkenshouders zal de deelname door dierenartsen aan VETbase een stuk lastiger worden.

Rol overheid

De varkenssector ziet enkele belangrijke taken voor de overheid.

1. Dierenartsen moeten een uniek registratienummer krijgen. Hierdoor wordt controle op voorschrijfgedrag van individuele dierenartsenpraktijken mogelijk.
2. Extra overheidscontrole van niet-IKB-deelnemers ('free riders') door de overheid/AID is absoluut noodzakelijk. IKB-deelnemers hebben tenslotte diverse financiële verplichtingen, die 'niet-IKB-deelnemers' niet hebben. De overheid moet ervoor zorgen dat niet-IKB-deelnemers hun gegevens beschikbaar stellen en daar zelf de kosten voor dragen. De sector gaat ervan uit dat de extra controles, die de minister van LNV onlangs in de Tweede Kamer heeft toegezegd, ook uitgevoerd gaan worden.
3. De overheid zou informatie moeten geven over welke antibiotica extra terughoudend gebruikt zouden moeten worden.
4. Integrale benadering van de antibioticaproblematiek in het overheidsbeleid. De varkenssector heeft de indruk dat beperkingen in de beschikbaarheid van grondstoffen in het voer (bijvoorbeeld het diervoermeelverbod) het antibioticagebruik heeft doen stijgen. Alleen aandacht voor antibioticagebruik zonder aandacht voor de onderliggende reden is dan niet effectief.
5. Financiële ondersteuning voor het implementeren van het masterplan.

3.4 Pluimveesector

3.4.1 Globale beschrijving van het initiatief

Er is een masterplan in de pluimveehouderij met als doelstelling een selectief en correct gebruik van antibiotica te realiseren: Masterplan Selectief en Correct Gebruik Antibiotica Vleeskuikenhouderij. Het pakket aan maatregelen in het masterplan (waaronder monitoring, benchmarking, regels vastleggen rond het gebruik, onderzoek naar prevalentie van resistentie en vervolgens naar interventie maatregelen, communicatie) moet leiden tot selectief en correct gebruik van antibiotica en een reductie van de antibioticaresistentie.

Rol van registratie van antibioticagebruik binnen de aanpak in de pluimveehouderij

Centraal in de aanpak staan afspraken over selectief en correct gebruik, waarbij een nauwkeurige registratie van het antibioticagebruik door de vleeskuikenhouder een belangrijk hulpmiddel is. Die registratie beschouwt men als de eerste belangrijke stap voor bewustwording. Er zal een overeenkomst komen tussen pluimveehouder en dierenarts over selectief en correct gebruik, vergelijkbaar met het traject in de vleeskalversector. Eerst wordt de invoering van de contracten in IKB geregeld (streven per 1 juli 2009) met een controle hierop in IKB, vervolgens moet de inhoudelijke borging van de afspraken van de dierenarts via IKB geregeld worden.

Voor het verkrijgen van sectorgegevens over het gebruik van antibiotica en de bijbehorende diagnoses is in het masterplan ingezet op samenwerking met GD/VMP en Gespecialiseerde Pluimveepraktijken Nederland (GPN). VMP staat voor Veterinaire Monitoring Pluimvee, een registratiesysteem dat door de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) wordt beheerd. De GPN is een samenwerkingsverband tussen een aantal in pluimvee gespecialiseerde praktijken, verspreid over Nederland. GD/VMP en GPN hebben gegevens tot op groot detailniveau beschikbaar van ruim 50% van de vleeskuikenbedrijven.¹ In het masterplan is overeengekomen dat GD en GPN jaarlijks een uitgebreide analyse maken van de gegevens, zodat over het gebruik van antibiotica steekhoudende conclusies getrokken kunnen worden. Deze conclusies zullen binnen de sector worden gebruikt in voorlichting en begeleiding. De jaarlijkse analyses worden door de vleeskuikensector gefinancierd. Hierbij zijn afspraken gemaakt over de betrouwbaarheid van de gegevens.

¹ Overigens staat het systeem van GD/VMP en GPN op zich los van het masterplan.

Bronnen voor dataverzameling

De (wettelijk verplichte) registratie van het medicijngebruik op de vleeskuikenbedrijven maakt al deel uit van het kwaliteitssysteem. Gegevens over alle behandelingen bij vleeskuikens worden tot op detailniveau al vastgelegd via IKB Kip, waaraan 95% van de vleeskuikenbedrijven deelneemt. Dit gebeurt nu nog vrijwel altijd handmatig. Daarnaast is er het verplichte VKI-formulier. Ook de VKI-gegevens worden vooralsnog niet in alle gevallen digitaal verzameld. Deelnemers aan IKB Kip leggen toediening (middel, werkzame stof) en ziektebeeld vast, hetzelfde als VKI.

In het systeem van GD/VMP en GPN worden daarnaast nog meer gedetailleerde gegevens vastgelegd en kunnen onder meer trends uit de data worden gehaald. GD/VMP en GPN leggen in VMP bovendien de symptomen, de diagnose en de oorzaak (etiologie) vast. Het laatste gebeurt door middel van sectie op bedrijven en/of nader onderzoek op de praktijken en bij de GD. Van de behandelde dieren is bekend: aantal dieren, geboortedatum, ras/merk, koppeltype, datum behandeling, behandelend dierenarts, locatie bedrijf, vaccinaties, cocci-diostatica, voerleverancier, behandelduur, middel, werkzame stof. Deze gegevens worden geanalyseerd en via de dierenartsen teruggekoppeld. De dierenartsen gebruiken de informatie bij de begeleiding en advisering van de vleeskuikenhouders.

Ook slachtbevindingen zijn sinds een jaar in te voeren in het systeem. De gegevens zijn te gebruiken voor analyse, maar worden niet actief teruggekoppeld aan de dierenartsen en veehouders. Wel vindt er elk jaar een terugkoppeling plaats van gegevens naar de dierenartsen, waaronder de geaggregeerde gegevens van de sector. Ook wordt er ieder kwartaal voor de aan VMP deelnemende dierenartsen een bijeenkomst georganiseerd.

Via het Koppel Informatie Systeem (KIP) van het PPE zijn alle gegevens bekend over aantallen koppels en aantallen dieren op bedrijven. Ook verplaatsingen van koppels worden via het KIP-systeem geregistreerd. GD/VMP en GPN maken gebruik van deze gegevens.

Er ligt een voorstel van de GD om bedrijfsbehandelplannen en het formulierum op te nemen in het VMP-systeem om het invoeren door dierenartsen makkelijker te maken. De verplichting van bedrijfsbehandelplannen wordt in IKB opgenomen en via IKB zal in een later stadium ook de kwaliteit van de plannen worden gecontroleerd.

3.4.2 Beschrijving initiatief aan de hand van 'best model'

Centrale registratie

Binnen het masterplan is vooralsnog geen centrale registratie van het gebruik voorzien, op sectorniveau of binnen IKB Kip. De pluimveesector vraagt zich af wat de meerwaarde is van een verplichte centrale registratie van diergeneesmiddelen en ziet ook risico's in een niet gedragen centrale registratie.

Hoe gaan de datastromen tussen relevante partijen in de sector?

Een algemene eis met betrekking tot registratie van het antibioticagebruik zit in IKB Kip. Verder wil men per 1 juli 2009 een correcte en selectieve toepassing via verplichtingen in IKB opnemen voor pluimveehouder en dierenarts (contract, formularium, behandelplannen, enzovoort). Mogelijk in de eerste helft van 2010 zal de borging van de werkzaamheden van de dierenarts worden opgenomen in IKB (dus niet alleen controle op de aanwezigheid van behandelplannen maar ook de inhoud van de plannen). De sector verwacht tot 2011 nodig te hebben voor de realisatie van de initiatieven.

Van welke veehouders worden welke gegevens waar verzameld?

Binnen GD/VMP en GPN worden de gegevens van ongeveer 50% van de vleeskuikens verzameld. Dit is geen aselechte steekproef, maar niettemin is het mogelijk wel representatief voor de hele vleeskuikensector.

Inzicht in gebruik

Er wordt onderzoek gedaan naar de factoren die invloed hebben op het gebruik van antibiotica. Dat onderzoek moet resulteren in praktisch bruikbare richtlijnen/voorstellen voor de pluimveehouders.

Wat is het percentage verwachte deelname aan de vastlegging van de gegevens in de sector?

Alle IKB-deelnemers, dat wil zeggen 95% van de vleeskuikenbedrijven, zullen conform afspraken gedetailleerd moeten gaan vastleggen, al dan niet digitaal.

Vindt er geaggregeerde dataverzameling plaats en op welk niveau?

Geaggregeerde gegevensverzameling vindt plaats binnen het systeem van GD/VMP en GPN, niet op sectorniveau of in IKB Kip. De sector is hierbij overigens wel betrokken, onder meer door beschikbaarstelling van gegevens uit het Koppelinformatiesysteem (KIP) aan GD/VMP en GPN en ook door het financieren van de analyse van de verzamelde gegevens.

Welke gegevens komen beschikbaar voor derden?

Vooralsnog zullen er geen gegevens beschikbaar komen voor derden. De sector geeft aan dat er op termijn wel gegevens naar buiten zullen komen. Hier wordt om vertrouwen van de overheid gevraagd. Men voorziet een eerste rapportage in 2011.

Pluimveedierenartsen willen vanwege de noodzaak van een goede interpretatie en analyse gegevens zelf verzamelen en eventueel na toestemming van de pluimveehouders naar buiten brengen.

Benchmarking

De benchmarking wordt momenteel uitgewerkt, waarbij gegevens uit het systeem van GD/VMP en GPN goed kunnen worden gebruikt. Het is daarbij niet de bedoeling om alle bedrijven te monitoren en te benchmarken. Wel zullen uit de benchmarking gegevens beschikbaar komen die door alle bedrijven in de sector gebruikt kunnen worden.

Wat is de aanpak voor verfijnen, verminderen en vervangen van antibioticagebruik?

Op dit moment worden inspanningen met betrekking tot regels voor het correct en selectief gebruik van antibiotica en de borging hiervan gericht op de 95% van de vleeskuikenhouders die aan IKB Kip meedoen. Binnen IKB is geregeld: de registratie en controle op registratie van het medicijngebruik op het pluimveebedrijf en het voldoen aan de administratieve verplichtingen door de dierenarts. Dit is/wordt een vast onderdeel van de IKB-controles. Ook vindt controle plaats op de rapportage van het medicijngebruik binnen de VKI-regeling. Het VKI is vooral gericht op het voorkomen van residuen van antibiotica in pluimveevlees en niet primair op de omvang van het gebruik. Per 1 juli 2009 is het de doelstelling om een één-op-één-regeling tussen dierenartsenpraktijk (DAP) en vleeskuikenhouder te realiseren. Deze samenwerking wordt bevestigd met een contract en er moet gewerkt worden volgens het formularium van de KNMvD en met bedrijfsgezondheidsplannen en bedrijfsbehandelplannen. Er zijn nog gesprekken over hoe het eruit moet komen te zien.

Hoe wordt gewerkt aan bewustwordingsproces bij alle deelnemers?

Aan het doel van verantwoord gebruik (of in de termen van het masterplan: 'selectief en correct gebruik') wordt via vele wegen gewerkt:

- a. registratie;
- b. monitoringsgegevens voor de sector en de conclusies hiervan;

- c. regels vastleggen over gebruik volgens formularium (inclusief contract DAP-vleeskuikenhouder, verplicht gezondheids-/behandelplannen en een borging van de naleving van de activiteiten van de DAP);
- d. onderzoek naar factoren voor gebruik (GD) en onderzoek naar prevalentie van antibioticaresistentie op bedrijven en naar interventie maatregelen (FD¹/CVI²);
- e. bewustwording en draagvlak en uitleg over de maatregelen via een communicatieplan.

De GD bezoekt ook wel studieclubs om de resultaten van hun pluimveemonitoring te communiceren. Eventueel zal aansluiting worden gezocht bij het LTO-project 'Zicht op gezonde dieren'.

Nader onderzoek

Er loopt een onderzoek van de GD naar de factoren die invloed hebben op het antibioticagebruik. Dit project gaat met name richting bewustwording en het achterhalen van factoren die antibioticagebruik beïnvloeden. Verder is er een project over het voorkomen van ESBL en het algehele niveau van resistentie bij vleeskuikenbedrijven, dat wordt uitgevoerd door CVI en FD en waaraan ook de vleeskuikensector financieel bijdraagt. Dit project richt zich ook op onder andere management en bedrijfsomstandigheden.

Worden 'veelgebruikers' gesignaleerd en begeleid?

Nee, er komen vooralsnog geen verplichtingen vanuit de gebruikssignalering. Het is niet de bedoeling een registratiesysteem te krijgen waarin alle bedrijven zitten en waarbij de sector of de overheid kan ingrijpen als een bedrijf te veel gebruikt. De pluimveesector is van mening dat een dergelijk systeem nooit zal werken omdat vertrouwen het sleutelwoord is. Bij een vrijwillige aanpak gericht op bewustwording maar met enige drang via regels omtrent voorschrijven en toepassen zal een correcte registratie, monitoring en correct gebruik kunnen werken. Als vleeskuikenhouders individueel worden afgerekend op gebruik, dan zullen er snel twijfels gaan ontstaan over de juistheid van de registratie. Als voorbeeld wordt Denemarken genoemd, waar sinds er een centraal registratiesysteem is ingevoerd veel meer antibiotica illegaal uit Duitsland wordt gehaald. Dit suggereert dat er sprake is van gebruik buiten de systemen om. Deze Deense situatie vindt men het risico van een centrale registratie die niet gedragen

¹ Faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht.

² Centraal Veterinair Instituut van Wageningen UR.

wordt. De pluimveesector acht dit risico in de Nederlandse veehouderij ook aanwezig en wijst daarom een verplichte centrale registratie af. De sector streeft ernaar om op vrijwillige basis tot een hogere dekkingsgraad te komen.

Hoe wordt omgegaan met partijen die niet willen of niet kunnen verbeteren?
Hiervoor is geen aanpak voorzien.

Worden de gegevens op uniforme wijze binnen een sector vastgelegd zodat ook een reële vergelijking tussen bedrijven mogelijk is?
Binnen GD/VMP en GPN aanpak worden de gebruiksgegevens op een uniforme manier berekend (conform MARAN-systematiek).

Bewustwording en draagvlak

Wat is de aanpak om draagvlak te creëren voor dataverzameling en rapportage?
Voor draagvlak is het van cruciaal belang dat pluimveehouders volstrekte duidelijkheid krijgen over wat er met de registratie gebeurt. Als de overheid op basis van de registratie bedrijven gaat aanpakken, dan zal er zeker geen draagvlak voor zijn.

In het masterplan: jaarlijkse rapportage over het antibioticagebruik.
GD/VMP organiseert voor de dierenartsen ieder kwartaal een bijeenkomst.

Rol overheid

De overheid zal 'free riders' extra moeten controleren. De sector zet nadrukkelijk in op een vrijwillige aanpak met draagvlak. Bij het opleggen van verplichtingen en het afrekenen van bedrijven op te veel gebruik vreest men voor ontwijkend gedrag.

De overheid moet vertrouwen hebben en ook zelf op korte termijn veel meer duidelijkheid geven over welke informatie ze zouden willen hebben, alleen dan kan er draagvlak voor medewerking worden gecreëerd.

3.5 Dierenartsen/VETbase

3.5.1. Globale beschrijving van het initiatief

Stichting VETbase is op 5 september 2006 opgericht door de KNMvD, FIDIN en AUV met het doel elektronische gegevensuitwisseling met de dierenarts in de breedste zin van het woord te bevorderen. Ten behoeve van een optimale elek-

tronische gegevensuitwisseling vanuit de dierenartspraktijk, heeft de Stichting het plan opgezet om een veterinair centraal informatiesysteem (VetCIS, kortweg: CIS) te ontwikkelen waar de praktijkmanagementssoftwaresystemen (PMS) van dierenartsen, veehouders en diergeneesmiddelenleveranciers op kunnen worden aangesloten.

Het CIS heeft twee onderdelen: een hub- en een database. De hub zal alle digitale informatiestromen van en naar de dierenarts vanuit één centraal knooppunt ondersteunen en standaardiseren. De database zal in standaardformaat centraal gegevens vastleggen om de dierenarts te ondersteunen bij het voorschrijven van diergeneesmiddelen (benchmarking) en deze gegevens verder gebruiken voor wetenschappelijk doeleinden.

De dierenarts gaat weinig zien van het CIS. Het CIS is namelijk rechtsreeks aan het PMS van de dierenarts gekoppeld. De dierenarts blijft vanuit zijn eigen PMS werken. Het CIS zal geen toename van de administratieve lasten van de dierenarts met zich meebrengen. Het is dus niet nodig om gegevens dubbel in te voeren.

Het CIS wordt in mei 2009 operationeel. De exploitant, Corilus (marktleider in PMS voor de dierenarts), heeft een pilotgroep geselecteerd van 120 dierenartspraktijken (DAP's) die in mei de kans krijgen om het CIS te gaan gebruiken. De 120 geselecteerde DAP's krijgen dan een update van een managementsysteem. Op dit moment zijn ongeveer 400 DAP's werkzaam in de veehouderij. Stichting VETbase heeft nog geen subsidieverzoek ingediend bij het ministerie van LNV maar is dit wel van plan.

Rol van registratie van antibioticagebruik binnen de aanpak

Het CIS gaat de dierenarts ondersteunen om zorgvuldig recept- en aflevergegevens van diergeneesmiddelen eenvoudiger te kunnen vastleggen. De dierenarts gaat meer gegevens digitaal ontvangen en versturen en de PMS worden door middel van standaardisatie verder gemoderniseerd. De standaarden worden in gezamenlijk overleg vastgelegd.

De gegevens in het CIS worden gebruikt om de dierenarts te voorzien van handige kengetallen op basis waarvan hij zijn prestaties kan vergelijken. Ook kunnen de gegevens worden gebruikt voor algemene publicaties over diergeneesmiddelengebruik en wetenschappelijk onderzoek (bijvoorbeeld resistentieonderzoek antibiotica). Er zal nooit zonder expliciete toestemming van de dierenarts inzicht worden verschaft in gegevens die herleidbaar zijn naar de individuele dierenarts of veehouder.

De bronnen voor dataverzameling

De gegevens zijn afkomstig uit de PMS van de dierenarts. Stichting VETbase heeft afspraken gemaakt met PMS-leveranciers voor een standaard om deze gegevens goed te kunnen registreren en te versturen. De dierenarts hoeft hierdoor geen extra handelingen te verrichten om deze gegevens in de database te zetten. Het gaat om het elektronisch vastleggen van recept- en logboekgegevens overeenkomstig de wettelijke verplichtingen (art. 96 en 87 Diergeneesmiddelenbesluit, waarbij ook moet worden vastgelegd voor welke dieren de diergeneesmiddelen zijn voorgeschreven respectievelijk afgeleverd). De dierenarts die zich aansluit op het CIS zal een aantal zaken verplicht moeten doorgeven, maar er zullen ook mogelijkheden zijn om facultatief meer gegevens vast te leggen.

3.5.2 Beschrijving initiatief aan de hand van 'best model'

Centrale registratie

Stichting VETbase is van mening dat de efficiency van de monitoring van diergeneesmiddelengebruik afhangt van de voorwaarden die de overheid daaraan stelt. Indien de overheid inzicht in de trend van landelijke verkoopgegevens (eventueel uitgesplitst naar de grote diersoorten) voldoende vindt, dient monitoring van het gebruik van diergeneesmiddelen zo hoog mogelijk in de afleverkolom plaats te vinden. De Stichting VETbase geeft de voorkeur aan rapportage door de FIDIN (19 bedrijven met meer dan 98% marktdekking) boven een registratie op duizenden individuele veehouderijbedrijven. Dit omdat de administratieve lasten voor het bedrijfsleven dan zo gering mogelijk zijn en de dekkingsgraad van de deelnemers het hoogst is. Als er behoefte bestaat aan meer gedetailleerde gebruiksgegevens, dan stelt men dat vanuit het oogpunt van administratieve lasten en dekkingsgraad moet worden onderzocht of kan worden volstaan met monitoring van gegevens op dierenartsniveau (circa 400 praktijken) in plaats van op veehouderijniveau (circa 40.000 bedrijven).

Hoe gaan de datastromen tussen relevante partijen in de sector?

De initiatieven voor registratie in de veehouderij hebben ieder hun eigen doelstelling en doelgroep. Om in de toekomst eenvoudig gegevens te kunnen uitwisselen is onder leiding van Stichting VETbase met de verschillende sectorinitiatieven afspraken gemaakt over een gegevensstandaard. De standaard is vastgelegd en gedeponereerd bij EDI.

Van welke veehouders worden welke gegevens waar verzameld?

Het gaat om alle gegevens van veehouderijbedrijven die vastgelegd zijn in de managementsystemen van de dierenartsenpraktijken. Deze gegevens worden geanonimiseerd doorgegeven aan het CIS van VETbase. Logboekgegevens worden op verzoek van de betrokken veehouder beschikbaar gesteld aan de IKB-systemen.

Inzicht in gebruik

Wat is het percentage verwachte deelname aan de vastlegging van de gegevens in de sector?

De Stichting VETbase is ervan overtuigd dat men het merendeel van de dierenartsen meekrijgt. Het centraal vastleggen van gegevens voor de benchmark is een afgeleide doelstelling. De hub biedt voor de dierenarts veel functionaliteiten die de acceptatie van het systeem vergroten. In het contract met Corilus is bepaald dat een pilot wordt gestart met 120 praktijken, met als groeiverwachting dat na vijf jaar nagenoeg alle DAP's in Nederland zullen zijn aangesloten.

Vindt er geaggregeerde dataverzameling plaats en op welk niveau?

De dataverzameling vindt ongeaggregeerd plaats, met dien verstande dat de herkomst van de gegevens niet herleidbaar is naar individuele dierenartsen en/of veehouders. Ten behoeve van de benchmarks en overige rapportages zullen de gegevens worden geaggregeerd op basis van kengetallen. Als er in de sector afspraken worden gemaakt over standaardkengetallen, dan zal het CIS die hanteren. Een kengetal als het aantal dagdoseringen per diersoort per kwartaal zal het CIS in de toekomst kunnen produceren, mits deze past binnen de (dier)categorieën die binnen het CIS worden geregistreerd.

Welke gegevens komen beschikbaar voor derden?

De Stichting VETbase is bereid om vanuit het CIS op nader overeen te komen wijze geaggregeerde gegevens beschikbaar te stellen aan de overheid en voor onderzoek. Die levering van geaggregeerde informatie aan derden zal worden opgenomen in de contracten met DAP's, die in mei 2009 zullen worden afgesloten. Het CIS bevat geen gegevens die herleidbaar zijn naar individuele dierenartsen of veehouders; de herkomst van gegevens wordt geanonimiseerd en geëncrypteerd. Er zullen dus nooit gegevens beschikbaar worden gesteld die herleidbaar zijn naar individuele dierenartsen en/of veehouders. De Universiteit Utrecht gaat een verdere analyse ontwikkelen, van waaruit in 2010 voor het eerst zal worden gerapporteerd.

Benchmarking

De dierenarts krijgt met de aansluiting op VETbase direct ook de mogelijkheid zichzelf te benchmarken. Alle gegevens die nodig zijn voor een zorgvuldige benchmark kunnen straks via de praktijkmanagementsystemen bij het CIS worden geregistreerd. Hierbij wordt door VETbase aangetekend dat het niet eenvoudig is om goed te benchmarken en dat de kengetallen met terughoudendheid zullen moeten worden gebruikt.

Wat is de aanpak voor verfijnen, verminderen en vervangen van antibiotica-gebruik?

VETbase heeft als doel de dierenarts te ondersteunen bij het voorschrijven van diergeneesmiddelen en hem tools te geven om zijn taken nog zorgvuldiger te kunnen uitvoeren. Op dit moment heeft de dierenarts te weinig cijfers beschikbaar om te kunnen beoordelen hoe hij voorschrijft ten opzichte van andere dierenartsen.

Het systeem zal geen inzicht geven in bijvoorbeeld de toegepaste dosering, omdat de veehouder wel registreert hoeveel hij toedient, maar niet het gewicht van de behandelde dieren daarbij vastlegt. Daar komt bij dat de dierenarts alleen voorschrijft en niet zelf kan nagaan of er ook volgens voorschrift wordt behandeld. Dat laatste is nadrukkelijk de verantwoordelijkheid van de veehouder en daaraan zal gewerkt moeten worden door bewustwording van de veehouder.

Hoe wordt gewerkt aan bewustwordingsproces bij alle deelnemers?

De meeste dierenartsen zien zichzelf als 'poortwachter' en bewaker van de dieren- en volksgezondheid. In de visie van de Stichting VETbase past daarbij een vorm van benchmarking waarbij dierenartsen onderling vergeleken gaan worden (intercollegiale toetsing). Of veel dierenartsen behoefte hebben aan een dergelijke benchmarking is niet bekend.

Worden 'veelgebruikers' gesignaleerd en begeleid?

Signalering en begeleiding van dierenartsen die relatief veel diergeneesmiddelen voorschrijven is op dit moment niet aan de orde. Voor de toekomst wordt hierover nagedacht.

Hoe wordt omgegaan met partijen die niet willen of niet kunnen verbeteren?

Hierover zijn nog geen afspraken gemaakt.

Worden de gegevens op uniforme wijze binnen een sector vastgelegd zodat ook een reële vergelijking tussen bedrijven mogelijk is?

Standaardisatie van gegevens en gegevensuitwisseling is een kernpunt van het CIS. De cijfers die in het CIS aanwezig zijn zullen dus zeker uniform zijn, waardoor in beginsel een reële vergelijking van gebruik mogelijk is. Deze standaardisatie betekent niet dat ook *alle* cijfers die nodig zijn voor een goede vergelijking daadwerkelijk beschikbaar zullen zijn.

Bewustwording en draagvlak

Wat is de aanpak om draagvlak te creëren voor dataverzameling en rapportage?

Veel dierenartsen stellen zich terughoudend op, dat maakt het lastig. Anderzijds is het duidelijk dat de voordelen van aansluiting bij VETbase groot zijn. Cruciaal is het feit dat de IKB-systemen in de varkenssector de digitale aanlevering van gegevens door dierenartsen gaan eisen. Die eis vanuit de markt zal dierenartsen sterk stimuleren om te gaan deelnemen. De huidige praktijkmanagementsystemen zijn namelijk niet in staat om goed met andere systemen te communiceren. Als een dierenarts die communicatie los van VETbase gaat regelen, dan zal dat waarschijnlijk een stuk duurder zijn. Hiernaast heeft de Stichting VETbase een communicatieplan dat in april en mei 2009 zal worden uitgevoerd en dat van groot belang is. Voor de dierenartsen is het belangrijk dat ze erop kunnen vertrouwen dat er uiterst zorgvuldig met hun gegevens zal worden omgegaan.

De exploitatie van het CIS ligt bij Corilus, een commercieel bedrijf dat baat heeft bij zoveel mogelijk aangesloten DAP's. In het contract tussen Stichting VETbase en Corilus is een maximumbedrag van ongeveer € 500 voor aansluiting aan het CIS afgesproken. Ook is als voorwaarde gesteld dat andere PMS-leveranciers onder dezelfde condities kunnen aansluiten als de systemen van Corilus.

De dierenarts heeft behoefte aan verdere ondersteuning bij het eenvoudig digitaal registreren van gegevens. Het CIS van Stichting VETbase gaat hem hierbij helpen. Het ontvangen en versturen van digitale gegevens vereenvoudigt zijn administratieve verplichting, bijvoorbeeld het ontvangen van elektronische pakbonnen voor tracking & tracing en het versturen van digitale logboekformulieren naar de veehouder.

De dierenarts beheert zijn gegevens via zijn eigen PMS en zal dus weinig zien van het CIS. De dierenarts hoeft geen extra handelingen te verrichten om via het CIS gegevens te versturen of op te slaan. De dierenarts blijft eigenaar van zijn gegevens.

Rol overheid

Volgens de Stichting VETbase moet het ministerie van LNV bij de centrale registratie duidelijk aangeven welke gegevens het in de toekomst wil hebben. Pas daarna kan de vraag worden beantwoord op welk 'best model' de registratie kan worden gebaseerd. Vanuit de Stichting VETbase wordt verder gesteld dat de overheid sectoren de ruimte zal moeten geven en erop zal moeten vertrouwen dat de ingezette ontwikkelingen positieve effecten zullen hebben.

Tabel 3.1 Streefbeeld 2010-2012 (zoals aangegeven door de private partijen)					
Aspecten	Rundveesector	Kalversector	Varkenssector	Pluimveesector	VETbase
<i>Doelstellingen en tijdpad</i>					
Registratie in welke sectoren?	Melkvee	Vleeskalveren	Varkens	Vleeskuikens	Veehouderijbreed
Wat is de verwachte deelname aan de digitale registratie?	Aanzienlijke deelname van melkveehouders.	Ten minste 75% van de kalverhouders.	95% van de varkenshouders (alle IKB-deelnemers).	Ten minste 50% van de vleeskuikenhouders (alle deelnemers aan systeem GD/VMP en GPN).	Vrijwel 100% van de dierenartsen.
Jaar van technische realisatie	Nog niet bekend	Nog niet bekend	2009	AI operationeel	2009
Jaar van realisatie verwachte deelname aan de digitale registratie	2012	2011	2009	2009	2014
<i>Centrale registratie</i>					
Verzamelde gegevens	Logboekgegevens melkveehouder (digitaal) vastgelegd in kader kwaliteits-systeem.	Logboekgegevens kalverhouder digitaal vastgelegd als instrument voor benchmarking.	Gegevens van IKB-deelnemers in IKB-databases.	Gegevens van deelnemende vleeskuikenbedrijven worden digitaal vastgelegd.	Gegevens van aangesloten dierenartsen.

Tabel 3.1 Streefbeeld 2010-2012 (zoals aangegeven door de private partijen) (vervolg)					
Aspecten	Rundveesector	Kalvesector	Varkensector	Pluimveesector	VETbase
Vindt er aggregatie van verzamelde data plaats en op welk niveau?	In de diverse kwaliteitssystemen. In 2012 zal infrastructuur hiervoor ontwikkeld zijn.	In de databases van de (grote) integraties. Verder op 230 bedrijven in steekproef.	In de twee IKB-databases.	In het systeem van GD/VMP en GPN.	In VETbase.
<i>Centrale registratie</i>					
Wie legt gebruiksdata bedrijfsniveau digitaal vast?	Veehouder	Veehouder	Dierenarts	Dierenarts	Dierenarts
Detailniveau registratie	Nog niet bekend	Veel details	Beperkte details	Veel details	Beperkte details
<i>Inzicht in gebruik</i>					
Geplande 1e rapportage	Nog niet bekend	2010	2010	2011	2010
Inhoud 1e rapportage	N.o.t.k.	MARAN-rapport	N.o.t.k.	N.o.t.k.	N.o.t.k.
<i>Benchmarking</i>					
Hoe wil men benchmarking invullen?	Vergelijking van veehouders onderling en dierenartsen onderling. Bedrijfsgezondheidsplannen. Studiegroepen.	Vergelijking op basis van digitale registratie van logboekgegevens. Voorlichting met name binnen integraties. Mogelijk ook studie-groepen.	Vergelijking op basis van gegevens dierenarts. Bedrijfsgezondheidsplannen. Verbeterplannen worden gedocumenteerd.	Communicatie over bevindingen uit monitoring VMP/GD en GPN. Bedrijfsgezondheidsplannen.	VETbase biedt de dierenarts cijfers om zich te kunnen vergelijken met andere dierenartsen.

4 Discussie

Centraal in dit onderzoek staat de vraag in welke mate diverse private initiatieven in de verschillende veehouderijsectoren voldoen aan de wensen die de overheid heeft als het gaat om registratie van diergeneesmiddelengebruik. De overheid wil met deze registratie drie doelstellingen gerealiseerd zien:

1. centrale registratie;
2. inzicht in gebruik, trends en ontwikkelingen;
3. benchmarking.

Ook is aandacht besteed aan de vraag hoe gewerkt wordt aan draagvlak voor de registratie. De discussie richt zich eerst op deze vier punten. Daarna wordt ingegaan op het mogelijke overheidstoezicht op niet-deelnemers.

Hoofddoel en afgeleide doelstellingen

Het hoofddoel van het beleid van het ministerie van LNV op het gebied van antibiotica is vermindering van de antibioticaresistentie in de veehouderij. *Centrale registratie* hoeft niet te betekenen dat het ministerie van LNV de registratie zelf beheert, dat beheer gebeurt bij voorkeur binnen de sectoren. Zo'n centrale registratie is in de ogen van de overheid een route die garandeert dat iedere veehouder inzicht krijgt in het antibioticagebruik op zijn bedrijf en dit *kan* toetsen aan anderen (benchmarking). Voor *inzicht in gebruik* en effectieve *benchmarking* is het nodig dat gegevens van individuele bedrijven ergens centraal verzameld worden. Hierdoor wordt het mogelijk dat de individuele veehouder het antibioticagebruik op zijn bedrijf kan vergelijken met andere bedrijven. Deze centrale gegevensverzameling kan op verschillende manieren worden gerealiseerd: binnen kwaliteitssystemen, op het niveau van een keten of integratie, bij een centrale sectordatabase, bij de Stichting VETbase of eventueel middels een steekproef.

Focus op realiseren van doelen

De diverse partijen willen aan de slag met antibioticagebruik, waarbij men veel nadruk legt op verantwoord gebruik of minimalisatie van gebruik. In enkele initiatieven zijn er al concrete doelen aangaande centrale registratie.

De initiatieven uit de verschillende sectoren behoeven nog aanpassing om aan de geconcretiseerde wensen met betrekking tot registratie van LNV en de Tweede Kamer tegemoet te komen. Eén van die recente wensen is de door de

minister van LNV in februari genoemde *trendbreuk* in de mate van antibioticagebruik. Wezenlijk daarbij is een goede monitoring van het gebruik om vast te kunnen stellen of de uitvoering van de private initiatieven ook leidt tot daadwerkelijke verbeteringen in het antibioticagebruik.

Centrale registratie

In alle initiatieven worden gegevens op individuele bedrijven op detailniveau vastgelegd (logboek). In de rundveesector wordt gestreefd naar digitale vastlegging, althans op het merendeel van de melkveebedrijven. In de vleeskalversector wil men de gedetailleerde behandelgegevens die nu in het logboek van de kalverhouder staan digitaal in managementsystemen gaan vastleggen, bijvoorbeeld met gebruikmaking van handcomputers (PDA's). In de pluimvee- en varkenssector en bij VETbase gaat het om digitale vastlegging van gegevens uit de administratie van de dierenarts (logboek dierenarts).

De digitale vastlegging van gegevens op het individuele bedrijf betekent nog niet automatisch dat er data aan een centrale database aangeleverd worden, op sectorniveau. De overheid wenst echter wel inzicht in het gebruik op sectorniveau.

In de kalversector wil men de gegevens in principe op het individuele bedrijf laten en zullen de (grote) integraties die vervolgens ook wel gaan verzamelen in een centrale database, op integratieniveau. Er is momenteel geen draagvlak voor het op sectorniveau bijeenbrengen van al deze gegevens. Voor inzicht op sectorniveau wordt het antibioticagebruik gemonitord op steekproefbedrijven.

In de pluimveesector vindt geen 'centrale' gegevensverzameling plaats vanuit de primaire bedrijven. Wel worden door dierenartsen van de vleeskuikenbedrijven die zijn aangesloten bij een van de gespecialiseerde dierenartsenpraktijken (GPN), gegevens centraal verzameld. Verwacht wordt dat het aantal deelnemers die de gegevens centraal aanleveren in de komende tijd zal toenemen. Daarnaast worden momenteel gegevens over antibioticagebruik bij vleeskuikens vastgelegd in het kader van de voedselketeninformatie (VKI), echter niet in alle gevallen elektronisch. Deze VKI-gegevens zouden als input voor een centrale registratie kunnen dienen, mits digitaal aangeleverd. Er zijn echter geen plannen om digitale aanlevering te verplichten, onder meer omdat daarvoor geen draagvlak is.

In de varkenssector is 'centrale' registratie voorzien per IKB-systeem: van de twee IKB-systemen samen betreft dat zo'n 95% van alle varkensbedrijven.

Bij VETbase heeft de vastlegging het karakter van *centrale* registratie, die zelfs breder is dan centrale registratie *op diersoortniveau*. Voor de dekking is men sterk afhankelijk van het aantal deelnemende dierenartsen.

Er bestaat in de veehouderijsectoren terughoudendheid bij centrale registratie van het antibioticagebruik. De indruk is dat deze terughoudendheid deels voortkomt uit de vrees dat er uiteindelijk een normering van antibioticagebruik zal komen. Men vreest dat bij een dergelijke normering onvoldoende rekening gehouden zal worden met specifieke omstandigheden die tijdelijk gebruik van antibiotica noodzakelijk maken en dat de sectoren door een eventuele normering van antibioticagebruik een effectief instrument bij het bewaken van de diergezondheid uit handen wordt genomen. Het ministerie van LNV geeft in contacten met de sectoren echter aan dat zo'n normering helemaal niet aan de orde is. Hiermee hoopt het ministerie van LNV een deel van de aarzelingen te kunnen wegnemen.

Inzicht in gebruik voor de overheid

Of een privaat registratiesysteem de overheid voldoende inzicht biedt in het gebruik is vooral afhankelijk van de vraag of en in hoeverre de betreffende private partij gegevens aan de overheid ter beschikking wil stellen. Op zichzelf is er bereidheid bij de diverse sectoren om bepaalde gegevens aan de overheid ter beschikking te stellen. Maar men wil niet dat de veehouders de indruk krijgen dat de registratie voornamelijk opgezet is voor informatievoorziening aan de overheid.

De kalversector zal in 2010 over het antibioticagebruik op sectorniveau rapporteren op basis van een representatieve steekproef. Dit is een rapportage die samenhangt met de uitvoering van het Masterplan Rationeel Gebruik van Antibiotica in de kalversector, vooralsnog een project met een looptijd van drie jaar. Ook de varkenssector heeft in 2010 een eerste rapportage gepland. De vleeskuikensector verwacht in 2011 te gaan rapporteren.

Het voorstel van FIDIN om op basis van de landelijke verkoopgegevens inzicht te krijgen in het verloop van het antibioticagebruik lijkt aantrekkelijk door de eenvoud. Echter, de toewijzing van diergeneesmiddelen aan de verschillende diersoorten blijft moeilijk en het berekenen van het antibioticagebruik per diersoort op grond van de dieraantallen in Nederland zal naar verwachting een groot betrouwbaarheidsinterval geven rond de berekende uitkomsten. Hierdoor zal een relevante daling van het gebruik in een bepaalde sector mogelijk niet opgemerkt worden.

Als toch op korte termijn data over het antibioticagebruik van *alle* bedrijven in de verschillende sectoren beschikbaar moeten komen is de hierna aangegeven alternatieve route te overwegen, mits daarvoor voldoende draagvlak aanwezig is. Via de leverancier van de diergeneesmiddelen (dierenarts en apotheek) zouden receptgegevens beschikbaar kunnen komen. Indien deze worden gekoppeld aan I&R-gegevens over de dieraantallen van het bedrijf kan het antibioti-

agebruik op de bedrijven al vrij nauwkeurig worden vastgesteld. Deze aanpak is vergelijkbaar met de koppeling van VETbase met DGBase in de varkenssector. Met een dergelijke aanpak wordt een registratie van het antibioticagebruik gerealiseerd met een weliswaar beperkt detailniveau, maar een hoge dekkingsgraad. De administratieve lastendruk van de veehouder is gering en de gegevens hebben voldoende kwaliteit om inzicht te krijgen in het gemiddelde antibioticagebruik en spreiding binnen de sector.

Bij het nader analyseren en interpreteren van de cijfers zal zoveel mogelijk rekening moeten worden gehouden met factoren die het antibioticagebruik belangrijk beïnvloeden, zoals bedrijfstype en ras en herkomst van dieren.

Benchmarking

Benchmarking speelt bij alle onderzochte initiatieven een rol, zij het met uiteenlopende doelstellingen. In de rundvee- en varkenssector streeft men naar benchmarking op alle bedrijven, waarbij een laagdrempelige, vrijwillige aanpak wordt voorzien. In de rundveesector moet nog worden uitgewerkt hoe men de gegevens voor deze benchmark zal gaan verzamelen. Het overleg tussen veehouder en dierenarts staat in ieder geval centraal en bedrijfsgezondheidsplannen dienen als hulpmiddel bij het benchmarken.

Ook in de pluimveesector zal er met bedrijfsgezondheidsplannen gewerkt gaan worden, maar het is vooralsnog niet de bedoeling om alle bedrijven data aan te laten leveren om te gaan benchmarken. Wel wil men in de pluimveesector door de verzameling en analyse van gegevens van een deel van de bedrijven informatie beschikbaar krijgen over factoren die van invloed zijn op het antibioticagebruik. Deze informatie kan door alle bedrijven in de sector worden gebruikt voor benchmarking, beoordeling van het eigen gebruik en het verbeteren van het diergezondheidsmanagement.

In de kalvesector ziet men een gedetailleerde digitale registratie op het individuele bedrijf als een randvoorwaarde voor een zinvolle benchmarking en men streeft ernaar om deze registratie op alle bedrijven te gaan realiseren. Men verwacht dat de benchmarking vervolgens vooral binnen de integraties opgepakt zal worden.

Deelname aan VETbase zal de dierenarts de nodige cijfers bieden om zichzelf (en de bedrijven in zijn praktijk) te kunnen vergelijken met andere dierenartsen, waarmee in feite de basis voor benchmarking is gelegd. Hierbij geldt als voorwaarde dat de dierenarts ook zal moeten kunnen beschikken over gegevens over dieraantallen. Op dit moment worden verdere activiteiten in de veterinaire beroepsgroep om de benchmarking te stimuleren of de effectiviteit ervan te vergroten niet voorzien.

Actieve signalering en begeleiding van veelgebruikers blijft bij alle onderzochte initiatieven een punt van zorg. Alle initiatieven geven aan dat dit primair de verantwoordelijkheid is van de veehouder en diens dierenarts. Dit is dan ook het niveau waarop zo nodig actie ondernomen moet worden. Daarbij wordt aangegeven dat het op een hoger niveau dan het individuele bedrijf uitermate lastig te beoordelen is of het antibioticagebruik op een bepaald bedrijf 'onnodig hoog' is. Er wordt wel, zoals in de plannen van de varkenssector, aandacht besteed aan het formeel vastleggen, uitvoeren en evalueren van verbeterplannen en afspraken. Men vreest dat bij een meer actieve aanpak het draagvlak ondermijnd wordt, waardoor de deelname en de kwaliteit van de registratie in gevaar zal komen.

Draagvlak

Er wordt op zeer uiteenlopende manieren gewerkt aan het creëren van draagvlak voor digitale registratie op een 'centraal' niveau. Verplichte centralisatie van de gegevensverzameling wordt in de rundveesector, kalver- en pluimveesector gezien als ondermijnd voor het draagvlak. Zoals door Bondt et al. (2008) reeds is aangegeven, en dat geldt ook hier, is het voor de acceptatie van het beleid belangrijk dat de overheid nut en noodzaak van het instrument 'centrale registratie' goed helder maakt.

In de rundvee- en kalversector hoopt men veehouders te kunnen interesseren in een nauwkeurige registratie door het bieden van mogelijkheden voor benchmarking, zo mogelijk bij gelijkblijvende of zelfs minder administratieve lasten.

In de varkenssector neemt men de registratie op in de IKB-systemen, ondersteund door voorlichting en middels een stapsgewijze introductie.

Het opnemen van digitale gegevens over antibioticagebruik in kwaliteitssystemen is ook van groot belang voor VETbase; een IKB-'verplichting' zal de deelname van dierenartsen aan VETbase zeker bevorderen.

In de pluimveesector wordt veel nadruk gelegd op het risico van rapportage aan 'derden' en vindt men het essentieel dat de overheid volledige duidelijkheid geeft over wat er precies met de geregistreerde gegevens zal worden gedaan.

Het zou helpen als registratie van het antibioticagebruik nadrukkelijker onderdeel zou worden van de kwaliteitsborging in dierlijke productieketens. Dit wil zeggen dat in de kwaliteitssystematiek in de dierlijke productieketens blijvend gekeken wordt naar het voorkomen van residuen van antibiotica en andere diergeneesmiddelen, maar ook naar verantwoord gebruik op de bedrijven die de producten leveren. De private kwaliteitssystemen bieden goede aanknopings-

punten om een borging hiervan te realiseren, hierbij kunnen de bedrijfsgezondheidsplannen een rol spelen.

Overheidstoezicht op free riders

Uit een eerder onderzoek is gebleken dat centrale registratie van het antibioticagebruik op veehouderijbedrijven het beste kan worden gerealiseerd door private partijen. Een wettelijk verplichte registratie zou relatief hoge lasten voor de overheid met zich meebrengen en past niet goed in het streven naar meer zelfregulering door het bedrijfsleven (Bondt et al., 2008). Binnen de private systemen kunnen individuele veehouders, ketens of sectoren door overtuigen, maken van afspraken en positieve prikkels worden aangezet tot maatregelen die leiden tot verantwoord antibioticagebruik.

De overheid zal vooral aandacht moeten besteden aan degenen die niet aan de private systemen deelnemen, de zogenaamde *free riders*, en is dat ook van plan. Dit is van wezenlijk belang voor het creëren en behouden van draagvlak bij veehouders en dierenartsen die, bijvoorbeeld in hun kwaliteitssystemen, werk maken van het registreren en minimaliseren van antibioticagebruik. Bondt et al. (2008) stellen dat voor een effectieve aanpak van *free riders* een goede wettelijke basis een noodzakelijke randvoorwaarde is. Het huidige juridisch kader dat verantwoord antibioticagebruik kan afdwingen is beperkt. Relevante wetgeving is neergelegd in de Diergeneesmiddelenwet (en Diergeneesmiddelenbesluit en Diergeneesmiddelenregeling) en in de Wet op de uitoefening van de Diergeneeskunde (1990; en de daarop gebaseerde lagere regelgeving).

Technische systeemeisen

In dit onderzoek is geen aandacht besteed aan de technische eisen die aan registratiesystemen gesteld moeten worden. Als er gegevens verzameld gaan worden, bijvoorbeeld in managementinformatiesystemen, zullen er ook afspraken moeten worden gemaakt over de eisen die aan systemen gesteld worden met betrekking tot bijvoorbeeld identificatie van bedrijven, het gewenste format en het moment van beschikbaarheid van de gegevens of de controle op de juistheid van de gegevens. Hiervoor zijn berichtenstandaarden nodig, waarbij het wenselijk is dat de gegevens binnen de gehele veehouderij op een eenduidige gelijke manier worden vastgelegd. Hiermee wordt ook uitwisseling tussen systemen mogelijk. EDI-standaarden kunnen hierbij als basis dienen.

Enkele specifieke opmerkingen per initiatief

Rundveesector

In de zuivelsector is het antibioticagebruik relatief laag. Desondanks heeft deze sector wel plannen voor digitale registratie van gebruik dat in de komende jaren verder zal worden uitgewerkt. De sector geeft aan dat men hiervoor een zorgvuldig afgewogen driejarig traject nodig heeft om de effectiviteit en geloofwaardigheid van de kwaliteitssystemen te behouden. De sector ziet mogelijkheden voor verbetering van de registratie bij gelijkblijvende of verminderde administratieve lasten door bestaande systemen te koppelen, waardoor gegevens slechts eenmaal hoeven te worden ingevoerd.

Kalversector

In de kalversector wordt momenteel veel nadruk gelegd op de digitalisering van de logboekregistratie, dat is een gedetailleerde vorm van registratie van het medicijngebruik. Dit hoge detailniveau vindt men noodzakelijk voor een grondige benchmarking. Hiermee is het welslagen van de plannen voor benchmarking voor een belangrijk deel afhankelijk van deze digitalisering.

Vanuit het masterplan en de monitoring op steekproefbedrijven zal in 2010 inzicht worden gegeven in het antibioticagebruik in de sector. Er zijn nog geen afspraken gemaakt over een structurele jaarlijkse rapportage. In de daarover te maken afspraken zal een zorgvuldige omgang met concurrentiegevoelige informatie een belangrijk aandachtspunt moeten zijn. Ook is er aandacht nodig voor de ontwikkelingen bij kleine integraties en zelfstandige kalverbedrijven.

Varkenssector

In de varkenssector zullen door de koppeling van VETbase aan de IKB-systemen (DGBase) zowel gegevens over de gebruikte antibiotica als over de aantallen dieren beschikbaar komen, zodat binnen de kwaliteitssystemen een goed inzicht ontstaat in de blootstelling aan antibiotica. Met de genoemde koppeling wordt een hoge dekkingsgraad gerealiseerd.

Pluimveesector

Mogelijk kan op grond van de huidige gedetailleerde registratie op ruim 50% van de vleeskuikenbedrijven al voldoende inzicht worden gegeven in het gebruik van diergeneesmiddelen in deze sector. Het verdient aanbeveling om aan te tonen dat de huidige registratie een representatief beeld geeft van het gebruik in de hele vleeskuikensector.

De digitale registratie in de pluimveehouderij beperkt zich vooralsnog tot de vleeskuikensector. Voor een vergelijkbare registratie bij bijvoorbeeld vleeskal-koeën bestaan nog geen concrete plannen, maar er wordt wel over nagedacht.

Dierenartsen en initiatief VETbase

De Stichting VETbase heeft met het Centraal Informatie Systeem (CIS) een nuttig instrument ontwikkeld dat dierenartsen kunnen gebruiken om op efficiënte wijze elektronisch gegevens ter beschikking te stellen aan derden, bijvoorbeeld aan databases van IKB-systemen.

De ontwikkeling van een breed draagvlak onder dierenartsenpraktijken is de belangrijkste uitdaging voor de veterinaire beroepsgroep en de Stichting VET-base. Belangrijke stimulans kan zijn de vraag vanuit kwaliteitssystemen om elektronische data aan te leveren, zoals dat in de varkenssector gebeurt, waardoor dierenartsen iets moeten regelen.

5 Conclusies en aanbevelingen

De onderzochte initiatieven maken duidelijk dat de private partijen bereid zijn om invulling te geven aan hun verantwoordelijkheid om op een verantwoorde manier met antibioticagebruik om te gaan. Private kwaliteitssystemen lijken een geschikt instrument om deze verantwoordelijkheid concreet in te vullen. In de meeste sectoren wil men in dit verband gebruiksgegevens digitaal gaan registreren om inzicht te krijgen in het gebruik en/of om te kunnen benchmarken.

De initiatieven uit de verschillende sectoren behoeven nog aanpassing om tegemoet te komen aan de wensen van het ministerie van LNV met betrekking tot registratie. Een wezenlijk onderdeel is een goede monitoring van het gebruik om vast te kunnen stellen of uitvoering van de private initiatieven ook leidt tot daadwerkelijke verbeteringen in het antibioticagebruik. In dit verband moeten er nog afspraken worden gemaakt over het beschikbaar stellen van gegevens aan de overheid waardoor deze inzicht krijgt in het gebruik in de sectoren. De overheid zal de private partijen duidelijk moeten maken welke gegevens zij precies wil krijgen en wat er met deze gegevens gaat gebeuren. De verwachting is dat overleg tussen de sectoren en de overheid over de voorwaarden waaronder en het detailniveau waarmee gerapporteerd wordt kan resulteren in een voor alle partijen acceptabele oplossing.

Het initiatief van de varkenssector geeft, in combinatie met het initiatief van de Stichting VETbase (AUV¹, FIDIN² en KNMvD³), de meest volledige invulling aan de wensen van de overheid met betrekking tot centrale registratie en benchmarking. Men bereikt hiermee alle IKB-deelnemers en daarmee wordt een hoge dekkinggraad gerealiseerd. Niet duidelijk is in hoeverre het initiatief van de Stichting VETbase op zichzelf kan rekenen op draagvlak bij dierenartsenpraktijken.

In de kalversector voldoen de grote integraties aan de wensen van de overheid met betrekking tot benchmarking, als de digitalisering van logboekgegevens op de kalverbedrijven en vervolgens verzameling daarvan op integratieniveau wordt gerealiseerd. Inzicht in het antibioticagebruik wordt in deze sector verkregen middels een representatieve steekproef en daarover zal in 2010 worden gerapporteerd.

¹ AUV = Dierenartsencoöperatie AUV.

² FIDIN = Belangenvereniging van Fabrikanten en Importeurs van Diergeneesmiddelen in Nederland.

³ KNMvD = Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde, organisatie van de veterinaire beroepsgroep.

Binnen de pluimveesector worden van meer dan 50% van de vleeskuikenbedrijven gegevens centraal vastgelegd in het systeem van GD/VMP en GPN. Men streeft naar een verdere toename van het aantal deelnemers. Uit de te ontwikkelen benchmarking zullen gegevens beschikbaar komen die door alle bedrijven in de sector gebruikt kunnen worden.

In de zuivelsector is het antibioticagebruik relatief laag. De plannen van de zuivelsector voor registratie zullen in de komende jaren verder worden uitgewerkt. Men stelt dat de registratie per 1 januari 2012 in de kwaliteitssystemen verankerd zal zijn.

Aanbevelingen

Maak als *overheid* duidelijk welke gegevens de overheid zelf nodig heeft voor inzicht in gebruik en maak duidelijk wat er met deze gegevens wel en niet gedaan gaat worden. Vervolgens kunnen met de sectoren afspraken worden gemaakt over het door de sector beschikbaar stellen van bepaalde gegevens, die inzicht geven in het gebruik. Zorg daarbij voor duidelijke uniformeringsafspraken.

Zorg als *veehouderijsectoren* voor periodieke evaluatie van de effecten van benchmarking en begeleiding, op sectorniveau, op individuele bedrijven en bij dierenartsen, en communiceer over de resultaten binnen de sector en met de samenleving.

In de rundvee-, pluimvee- en kalversector zou centrale registratie versneld kunnen worden gerealiseerd als dierenartsen logboekgegevens elektronisch aanleveren aan een centrale database binnen de sector. Bij voldoende draagvlak zou men binnen het kwaliteitssysteem een verplichting op kunnen nemen voor veehouders of dierenartsen om reeds elektronisch beschikbare gegevens over diergeneesmiddelengebruik aan te leveren voor opslag in een centrale database. VETbase of een andere 'interface' voor gegevensuitwisseling zou daarbij een rol kunnen spelen. Op die manier zou men voor een hoge dekkinggraad kunnen zorgen.

Literatuur en websites

Bondt, N., M.H. Bokma-Bakker en R.H.M. Bergevoet, *Centrale registratie van diergeneesmiddelengebruik, Een verkennende studie*. Rapport 2008-031. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Convenant, *Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij*, www.tweedekamer.nl/images/29683nr22Convenant_tcm118-181378.pdf. Den Haag, 3 december 2008.

Hoiby, N., 'Ecological antibiotic policy'. In: *Journal Antimicrob Chemother* 46 Suppl 1: 59-62, 2000.

Koene, M.G.J., D.J. Mevius, N. Bondt en P. Sterrenburg, *Registratie en Monitoring van antibioticumgebruik in dieren*. Rapport nummer 09/CVI0009/KOM/sn, ASG Wageningen UR, 2009.

Levy, S. en B. Marshall, 'Antibacterial resistance worldwide: causes, challenges and responses'. In: *Nat Med* 10 (12 Suppl): S122-9, 2004.

LNV, *Brief minister Verburg d.d. 17 december 2007 aan de Tweede Kamer 'Antibioticaresistentie in de dierhouderij'*. Kamerstuk 2007-2008, 29683, nr. 16, 2007.

LNV, *Brief minister Verburg d.d. 8 december 2008 aan de Tweede Kamer 'Antibioticaresistentie in de dierhouderij'*. Kamerstuk 2008-2009, 29683, nr. 22, 2008.

Mevius, D.J., B. Wit en W. van Pelt (eds), *MARAN 2007. Monitoring of Antimicrobial Resistance and Antibiotic Usage in Animals in the Netherlands in 2006/2007*. VANTURES, Lelystad, 2009.

Tweede Kamer, *Motie met verzoek invoering centrale registratie gebruik receptplichtige diergeneesmiddelen*. Kamerstuk 2007-2008, 28 286, nr. 110, 2008.

Tweede Kamer, *Verslag algemeen overleg van 18 februari 2009 over antibioticaresistentie*. Kamerstuk 2008-2009, 29683, nr. 27, 2009.

WHO, *Global Principles for the containment of Antimicrobial Resistance in Animals intended for food*. Report of a WHO Consultation with the participation of the Food and Agriculture Organization of the United Nations and the Office International des Epizooties. WHO, Geneva, Switzerland, 5-9 June 2000.

WHO, *Second Joint FAO/OIE/WHO Expert Workshop on Non-Human Antimicrobial Usage and Antimicrobial Resistance: Management options*. WHO, Oslo, Norway, 15-18 March 2004.

Geraadpleegde websites

- www.tweedekamer.nl
- www.vwa.nl

Bijlage 1

Interviewschema

Vragenlijst interviews registratiesystemen diergeneesmiddelengebruik
versie 10 februari 2009

Introductie

Het ministerie van LNV wil mede door middel van registratie van diergeneesmiddelengebruik komen tot a) een reductie van antibioticaresistentie en b) een verantwoord gebruik van antibiotica in de dierhouderij. Hiertoe is op 3 december 2008 een convenant gesloten met partijen uit de dierlijke productiekolommen en dierenartsen.

Wageningen UR (LEI, ASG) voert in opdracht van het ministerie van LNV een onderzoek uit naar de concrete invulling van private registratiesystemen voor diergeneesmiddelengebruik. Onderstaande vragenlijst dient ter ondersteuning van de interviews met vertegenwoordigers van de convenantpartijen.

Doel interview

Door het interview willen de onderzoekers inzicht krijgen in het doel dat de betreffende private partij met het registratiesysteem voor ogen heeft, de beoogde aanpak en het voorziene tijdpad naar implementatie.

Uiteindelijke doelstelling is een optimale overeenstemming tussen de doelstellingen van de private partijen en die van LNV (*best model*). In dit verband zal eveneens gekeken worden naar belangrijke randvoorwaarden en eventuele knelpunten.

Vragenlijst

Te interviewen organisatie:

Datum:

Naam en functie geïnterviewden:

Sector:

Naam systeem:

A. Algemeen

1. Het doel van het Convenant is te komen tot een reductie van antibioticaresistentie en een verantwoord gebruik van antibiotica in de dierhouderij. Hoe denken jullie dit doel te kunnen realiseren?
2. Welke rol speelt registratie van antibioticagebruik binnen deze aanpak?
3. Welke specifieke toepassingen worden met het initiatief beoogd?
4. Welke stappen nemen jullie om naar implementatie te komen en welk tijdspad is daarbij voorzien?
5. Welke partijen zijn bij het registratiesysteem betrokken?

B. Technisch/organisatorische aspecten

6. Worden er data centraal verzameld en zo ja, hoe dan?
7. Betreft het een papieren of een elektronische registratie?
8. Hoe is/wordt de eventuele database opgezet?
 - o Het betreft uitbreiding van een bestaand systeem, nl.
 - o Er wordt een nieuwe database ontwikkeld
 - o Er wordt een koppeling gemaakt met andere systemen, nl.
9. Hoe vindt controle op correcte invulling van de gegevens plaats (kwaliteitscontrole)?
10. Is het systeem flexibel opgezet, zodat in een later stadium upgraden mogelijk is (bijvoorbeeld te zijner tijd koppelen aan een T&T-systeem voor medicatie)?

C. Inhoudelijke aspecten

11. Welke gegevens worden vastgelegd in het registratiesysteem?
12. Is informatie beschikbaar over aantal aanwezige dieren (behandeld vs aanwezig).
13. Welke meeteenheid wordt gebruikt (dagdoseringen, kg werkzame stof?).

14. Op welk niveau wordt antibioticagebruik vastgelegd, of wordt onderscheid gemaakt tussen antibioticumgroepen of zelfs werkzame stoffen?
 - Gebruik als totaal
 - Per antibioticagroep
 - Per werkzame stof
15. Wordt een indicatie van behandeling aangegeven?
16. Wordt de toedieningswijze aangegeven (bv. oraal, intramusculair)?
17. Welke detailinformatie is beschikbaar van behandelde dieren?
 - productiecategorie
 - leeftijd
 - gewicht
18. Worden ook de bedrijfsbehandelplannen in het systeem vastgelegd?
19. Bestaat de intentie om uit de database af te kunnen leiden of antibioticumgebruik op correcte wijze gebeurt (dat wil zeggen volgens voorgeschreven wijze en dosering) en zo ja, hoe?

D. Rapportage

20. Welke gegevens uit het registratiesysteem komen voor welke partijen beschikbaar?
21. Welke frequentie van rapportage over het diergeneesmiddelengebruik wordt voorzien:
 - naar deelnemers aan het systeem:
 - naar externen:

E. Aanpak voor realiseren van verantwoord antibioticagebruik

22. Welke activiteiten op het gebied van bewustmaking en voorlichting ten aanzien van verantwoord diergeneesmiddelengebruik worden door u voorzien:
 - naar veehouders?
 - naar dierenartsen?
 - naar anderen?
23. Hoe gaat u binnen het systeem begeleiding/follow up van deelnemers vormgeven (schriftelijk, persoonlijk, ..)?
 - ten aanzien van veehouders:
 - ten aanzien van dierenartsen(praktijken): ...
24. Worden er positieve prikkels overwogen? Zo ja, welke?
25. Worden hierbij koppelingen gemaakt met andere informatiesystemen, en zo ja welke? (bijvoorbeeld managementsystemen, slachtlijninformatie, ..)
26. Hoe worden 'veelgebruikers' gesignaleerd?
27. Aan welke aanpak denkt men voor veelgebruikers (veehouders/dierenartsen)?

F. Aanpak om draagvlak te creëren en tot deelname aan registratie aan te zetten

28. Hoe gaan jullie binnen de sector draagvlak voor deelname aan het registratiesysteem creëren?
29. Wat is nodig om vertrouwen van deelnemers in het registratiesysteem te verkrijgen?
30. Worden hierbij positieve prikkels overwogen en zo ja, welke?
31. Welk percentage of aantal van de veehouderijbedrijven in de sector doet aan het systeem mee:
 - o heden:
 - o naar verwachting in de toekomst:
32. Wordt deelname aan het registratiesysteem verplicht (en hoe) of vrijwillig?
33. Welke organisatie gaat de gegevens over het verbruik verwerken? Is dit een onafhankelijke organisatie (geen directe belangen bij de uitkomst van de registratie)?
34. Wordt het registratiesysteem uiteindelijk ondergebracht in een privaat kwaliteitssysteem? Zo ja, welke?
35. Hoe zou met veehouders binnen de sector moeten worden omgegaan die niet bij dit private kwaliteitssysteem zijn aangesloten?
36. Welk percentage deelnemers beschouwen jullie als ondergrens, waar beneden het systeem niet meer aan haar doelen voldoet?:

G. Kansen, randvoorwaarden en blokkades

37. Aan welke voorwaarden moet worden voldaan om de registratie tot een succes te maken?
38. Waar zou de opzet van de registratie op kunnen stuklopen, waar voorziet u blokkades?
39. Is samenwerking met andere partijen voorzien (bv. in verband met lastenverlichting)?
40. Welke rol verwacht u van de overheid?
41. Welke doelen moeten voor uzelf gerealiseerd zijn, wil het systeem aan de verwachting hebben voldaan? Zijn deze doelen meetbaar?
42. Heeft u nog andere belangrijke opmerkingen voor ons?

Tot slot

Het verslag van het interview zal in concept voor commentaar aan u worden voorgelegd.

HARTELIJK DANK VOOR DE MEDEWERKING!

Bijlage 2

Geïnterviewden

Lijst van geïnterviewden

Rundveesector

- Janet Bakker, LTO

Vleeskalversector

- Henk Bekman, PVE

Varkenssector

- Hetty van Beers, GD
- Henk Boelrijk, LTO
- Gerard van Eijden, KNMvD
- Jaco Geurts, NVV

Pluimveesector

- Erik de Jonge, PVE
- Merlijn Kense, GD

Dierenartsen en VETbase

- Björn Eussen, FIDIN
- Gerard van Eijden, KNMvD

De verslaglegging van de interviews is gedaan door de LEI-onderzoekers Annelise de Smet en Victor Immink.